

Det rettslige rammeverket for fiskesalgslagenes minsteprisfastsetting – utvikling og status

Silje-Charina Skog

JUR-3902, master i rettsvitenskap våren 2018

Innholdsfortegnelse

Forord	3
1 Del 1 – Innføring	4
1.1 Innledning	4
1.2 Metode	5
1.3 Partene som berøres av minsteprisfastsettingen	6
1.4 Rettshistorisk om minsteprisfastsettinga	7
1.4.1 Økonomisk krise og organisering	7
1.4.2 Provisorisk anordning for sildefisket i 1929	8
1.4.3 Minstepris på torsk	8
1.4.4 Opphør av salgslagenes rett til å fastsette minstepris 1941-1958	10
1.4.5 Råfisklovens utvikling.....	10
1.4.6 Ny lov i 1951	11
1.4.7 Tilbake til minstepris i 1958.....	12
1.4.8 Den korporative fase	12
1.4.9 Norsk fiskerinæring og EØS	13
1.4.10 1989: «Aldri mer 18. april».....	13
1.4.11 Krav om en likeverdig forhandlingsposisjon	14
1.4.12 Mindre lovendringer – store endringer i fiskeriene.....	15
1.4.13 Oppsummering av perioden med råfiskloven	15
1.5 Frikonkurransen vs. monopol – økonomiske sammenhenger	16
1.5.1 Førstehåndsomsetningen i praksis.....	17
1.5.2 Hensyn som gjør seg gjeldende i forbindelse med valg av prismekanisme.....	18
2 Rammeverket	19
2.1 Dagens rettsstilstand.....	19
2.2 Legislative hensyn bak minstepris.....	21

2.2.1	Personell kompetanse - hvem kan fastsette prisen på vegne av laget?	22
2.3	Prisfastsettingskompetansen	24
2.3.1	Forholdet til deltakerloven og havressursloven	24
2.3.2	Forholdet mellom minstepris og forretningsregler.....	25
2.3.3	Metoder for fastsettelse av nivå på minsteprisen	25
2.4	Fiskesalgslagenes kompetanse til fastsetting av minstepris	30
2.4.1	Det rettslige kompetansegrunnlaget	31
2.4.2	Avgrensning til konkurranselovgivningen	34
2.4.3	Avgrensning mot pristiltaksloven	35
2.4.4	Hvordan fastsettes prisen?.....	35
2.4.5	Obligatorisk megling dersom forhandlingen ikke fører frem	37
2.4.6	Grenser for selve prisfastsettingen	38
2.5	Prosessuelle krav til fastsetting av minstepris	39
3	Oppsummering og rettspolitisk vurdering.....	42
3.1	De lege lata	42
3.1.1	Sentrale funn i undersøkelsen	43
3.2	Rettspolitisk vurdering – de lege ferenda	44
3.2.1	Likeverdighetsprinsippet – makt.....	44
3.2.2	Bare en av partene kan kreve fastsetting	46
3.2.1	Nemdas rolle under megling	47
3.2.2	Minsteprisens forhold til rimelig fordeling av ressursrente	47
3.2.3	Samme minstepris for ulik kvalitet	48
3.3	De lege ferenda.....	50
3.4	Avslutning	52
	Kildeliste	54

Forord

Med denne oppgaven avslutter jeg masterstudiet i rettsvitenskap ved UiT- Norges arktiske Universitet. Det har vært lærerike og tøffe år, og det er mange som fortjener en takk for å ha bidratt på veien.

Først og fremst vil jeg takke mine to barn for tålmodighet og støtte gjennom studiet. En spesiell takk rettes også til mine foreldre som har stilt opp hele veien for meg, uten dere ville ikke dette vært mulig.

Jeg ønsker også å takke for arbeidsgivers støtte og forståelse. Og juristen som inspirerte meg til å følge drømmen, HCB.

Til mine venner og øvrig familie, tusen takk.

Takk til min veileder Svein Kristian Arntzen for god støtte og veiledning gjennom prosessen.

1 Del 1 – Innføring

1.1 Innledning

Denne oppgaven tar sikte på å gi en oversikt over det rettslige rammeverket for minsteprisfastsettingen i førstehåndsomsetningen av marine ressurser. Førstehåndsomsetningen reguleres i lov 21. juni 2013 nr. 75 om førstehåndsomsetning av villlevende marine ressurser, også kalt fiskesalgslagslova. Hjemmelen for minsteprisfastsettingen og fremgangsmåte ved uenighet reguleres i fiskesalgslagslova § 11 og 12.

Valg av mekanisme for minsteprisfastsettingen er underlagt visse rettslige begrensninger og skal være gjenstand for forhandlinger med kjøpersiden. Oppgaven tar sikte på å drøfte hva som kan bestemmes og eventuelle krav til fremgangsmåte ved fastsetting av minstepris på fisk i første hånd.

Fiskesalgslag er samvirkeforetak eid av fiskere jf. fiskesalgslagslova § 4 første ledd. Førstehåndsomsetning av villlevende marine ressurser skal skje gjennom eller med godkjenning av et fiskesalgslag jf. fiskesalgslagslova § 8 første ledd. Med førstehåndsomsetning menes omsetning fra den som har høstet ressursen og den første omsetning etter ilandføring dersom fangsten ikke tidligere er omsatt gjennom eller med godkjenning av et fiskesalgslag jf. fiskesalgslagslova § 2 annet ledd. Salg fra et fiskesalgslag skal regnes som omsetning i første hånd jf. § 2 annet ledd siste setning.

Det er i dag 6 fiskesalgslag i Norge fordelt på pelagisk fisk og hvitfisk. Norges Sildesalgslag er eneste salgslag i pelagisk sektor og opererer i hele landet, og innen hvitfisk er det fem fiskesalgslag med ansvarsområde etter geografisk inndeling¹. Formålet med

¹ Forskrift 20. desember 2013 nr. 1665 om førstehåndsomsetning av villlevende marine ressurser, F20.12.2013 nr. 1665, § 1

fiskesalgslagslova er jf. § 1 å medvirke til en bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning av viltlevende marine ressurser ved å legge til rette for gode rammer for førstehåndsomsetningen og ved å sikre dokumentasjon av ressursuttaket. Fiskesalgslagslova § 11 slår fast at det kan fastsettes en minstepris for viltlevende marine ressurser som omsettes i første hånd og at formålet med minsteprisen skal være at det oppnås en rimelig fordeling av inntektene i markedet mellom fisker og industri. Den norske omsetningssystemet for villfisk er transparent og unikt i global sammenheng², og det er derfor verdt å undersøke det norske rammeverket for fastsetting av minstepris.

1.2 Metode

Alminnelig juridisk metode legges til grunn ved drøftingen av gjeldende rett.³

Formålet med undersøkelsen er å komme til kunnskap om fiskesalgslagenes kompetanse ved valg av mekanisme, og salgslagenes bruk av kompetansen.

For å forstå den særnorske ordningen er det viktig å gi et rettshistorisk bilde av utviklingen forut for dagens lovgivning, det er derfor valgt å vie den rettshistoriske delen en del arbeid. For å forstå nåtiden må man kjenne til og forstå historien. Lovhistorikken vil her være med på å bidra til fortolkningen av gjeldende rett.

Oppgaven tar videre utgangspunkt i en rettslig analyse av lovverket som ligger til grunn for fastsetting av minstepris, den rettslige analyse bygger på dagens lovverk, fiskesalgslagslova. Avslutningsvis vil jeg gi en rettspolitisk vurdering av ordningen med fastsetting av minstepris.

Ved en gjennomgang av lovhjemlene for minsteprisfastsettingen vil forarbeidene være sentral. Videre er det gjort flittig bruk av partenes hjemmesider samt juridiske artikler som har vært

² Pressemelding fra fiskeriminister Per Sandberg 6.7.2016 der det gis mandat for oppnevning av en ekspertgruppe for å se på forenklinger og forbedringer innen førstehåndsomsetningen av fisk <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ekspertgruppe-skal-forenkle-forstehandsomsetningen/id2507255/>, kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018

³ Nils Nygaard, Rettsgrunnlag og standpunkt, 2. utgave, Bergen 2004

sentral i forståelsen av lovverket og debatten omkring lovverket. For å kunne tilegne meg en bedre forståelse av regelverkets praktiske anvendelse har jeg også foretatt ett intervju av omsetningssjefen i Norges Råfisklag.

Når det gjelder forståelsen av rettsanvendelsen er det slik at fiskesalgslagenes ensidige rett til å fastsette minstepris ikke kan påklages, og det er ingen rettspraksis ved domstoler å ta utgangspunkt i. Viktigheten av å forstå formålet med loven samt se hen til reelle hensyn og praktisk anvendelse har derfor stått sentralt i oppgaven.

1.3 Partene som berøres av minsteprisfastsettingen

I et uregulert marked ville tilbud og etterspørsel vært den rådende markedsmekanismen, og partene ville vært selger (fisker) på den ene siden og kjøper på den andre siden. Det kunne selvsagt tenkes at fiskerne og eventuelt også kjøperne etter hvert hadde organisert seg uten en lov, dog var det råfiskloven som gjorde alvor av organiseringen innen firskerinæringen. Etter råfiskloven ble innført ble det stiftet fiskesalgslag som hadde som formål å regulere førstehåndsomsetningen av marine ressurser, og kjøper og selger fikk dermed en tredje «part» å forholde seg til.

Fiskesalgslagslova § 8 første ledd slår fast at:

«Førstehåndsomsetning av viltlevande marine ressursar skal skje gjennom eller med godkjenning av eit fiskesalslag.»

Fiskesalgslagene er organisert som samvirkeforetak og er underlagt lov om samvirkeforetak. Samvirkeforetaket har som hovedformål å fremme medlemmenes økonomiske interesser gjennom deltakelse i selskapet «som avtakarar, leverandørar eller på annen liknande måte» jf. samvirkeloven § 1 nr.2. Det som binder partene sammen og utgjør rammene for samarbeidet er fiskesalgslagslova.

Fiskerens, eller for å bruke lovens terminologi «den som har hausta» er gjennom loven forpliktet til å omsette første ilandføring av marine ressurser gjennom eller med godkjenning av fiskesalgslaget. Dermed blir den som har høstet tvunget til å omsette gjennom et fiskesalgslag, og salgslaget får dermed en selvstendig rolle i avtalen mellom fisker og kjøper.

Kjøperens er likeså forpliktet til å forholde seg til fiskesalgslaget jf. § 8 første ledd ved ervervet av råstoff.

Videre fastslår annet ledd at det er forbudt å eksportere eller tilvirke viltlevende marine ressurser som ikke er omsett i første hånd med godkjenning av salgslag, unntaket er til om det er til eget bruk. Oppgaven vil se bort fra «eget bruk» i den videre fremstillingen.

Fiskesalgslagets lovpålagt rolle i førstehåndsomsetninga er særnorsk. Fiskesalgslagene er riktignok eid av fiskerne, men har uomtvistet privat autonomi som samvirkeforetak og må – til tross av at samvirkeforetaket eies av fiskerne ansees som en selvstendig part i denne sammenhengen.

Når oppgavene i det videre skal gi en oversikt over fiskesalgslagenes prisfastsettingskompetanse er det med utgangspunktet i fisker og kjøper som parter med fiskesalgslaget som tredjepart på vegne av fiskerne.

1.4 Rettshistorisk om minsteprisfastsettinga

Norsk fiskerihistorie går helt tilbake til steinalderen. De første bosetterne i Norge oppdaget fort at kysten hadde rike forekomster av fisk, sel, småhval og sjøfugl. Fisk ble et livsviktig ressursgrunnlag for befolkningen langs kysten, og fra 1000-tallet begynte fisk å bli omsatt som handelsvare innenlands fra Nord-Norge og sørover. Rundt 1100-tallet startet eksporten av tørket torsk og sild til England, og grunnlaget for eksporten var primært fra skreifiske i Lofoten og sildefisket i Nor-Norge⁴.

Fiske er fortsatt en av Norges største eksportnæringer.

1.4.1 Økonomisk krise og organisering

På begynnelsen av 1900-tallet ble fiskeflåten modernisert med motoriserte fartøy.

Moderniseringsfasen ble avløst av den internasjonale økonomiske krisen i mellomkrigstiden

⁴ Store norske leksikon på internett: https://snl.no/Norsk_fiskerihistorie, lenke kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018.

som førte til prispress i alle omsetningsledd fra fisker til marked. Det var stor konkurranse mellom de norske eksportørene og fiskernes situasjon var presset. Mange små selvstendige fiskere manglet forhandlingsstyrke overfor kjøperne og dermed fikk fiskere den største økonomiske belastningen ved markedskrisen. Dette bidro til at fiskerne etter hvert organiserte seg⁵.

Norges Fiskarlag ble stiftet i 1926 som fiskernes faglige organisasjon og politiske talerør og skulle bli sentral i spørsmålet om organiseringen av førstehåndsalget. Situasjonen for fiskerne ble verre, og etter hvert kom krav om politisk handlekraft.

1.4.2 Provisorisk anordning for sildefisket i 1929

I ekstraordinært statsråd 29.12.1929 ble det vedtatt en provisorisk anordning for sildefisket. På våren 1930 erstattet stortinget anordningen med en midlertidig lov – sildesalgslagsloven som ble fornyet ett år av gangen. Sild var en stor eksportvare og den nye loven gjorde det ulovlig å eksportere sild kjøpt utenom fiskeorganisasjonen. Førstehåndsomsetningen av sild ble organisert gjennom Storsildlaget (1927) og Stor- og Vårsildlaget (1928).

Selv om det skulle ta mange år før det kom en lov som organiserte førstehåndsomsetningen av fisk, ser vi at anordningens ordlyd ble førende også ved den senere lovgivningen. Slik lyder § 1 i anordningen:

«Det er forbudt å utføre fersk storsild eller fersk vårsild medmidre silden er kjøpt til dette formål gjennom en fiskerorganisasjon hvis vedtekter er godkjent av Handelsdepartementet. Til kontroll hermed skal der ved utførelsen forelegges tollvesenet den nødvendige bevidnelse fra vedkommende fiskerorganisasjon.»

1.4.3 Minstepris på torsk

Fram til 1930-talet var priser i ferskfiskomsettinga prega av faktorene tilbud/etterspørsel og handelen foregikk i stor grad på kjøpernes vilkår. Prisen varierte, men stabilt var den lave

⁵ Store norske leksikon på internett: https://snl.no/Norsk_fiskerihistorie#-Teknologisk_endring_og_motorisering, lenke kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018

prisen til fiskerne. På bakgrunn av kriseårene 1933–34 ble det avholdt masse møter langs den nordnorske kysten med krav om minstepriser på torsk⁶. Som følge av dette ble minstepriser for råfisk innenfor torskefiskeriene vedtatt av Stortinget i 1936 som en statsgarantert minsteprisordning. Likevel hersket det kaotiske omsetningsforhold. Prisavtaler ble inngått med enkelte fiskere, mens andre ikke fikk avtale om minstepris. Fiskere i Finnmark gjennomførte derfor fiskerstreik med mål om lovbeskyttelse for minsteprisavtaler. Norges Fiskarlag kom med krav til regjeringen om en lov som regulerte råfiskomsetningen. En Råfiskkomite blir nedsatt av regjeringen og den resulterte i at den opprinnelige råfiskloven ble vedtatt i 1938 som en midlertidig lov. Formålet var å sikre fiskerens inntekter gjennom at salgslagene fikk monopol på omsetningen, og rett til å fastsette minstepriser.

Ot.prp. nr. 59 (1938) uttaler: «*der må skapes et salgslag av fiskere som får fullt herredømme over omsetningen av råfisk og rett til å fastsette prisen*»⁷. Råfiskloven⁸ kom som et svar på mellomkrigstidas fiskerikrise og hadde bare 4 paragrafer.

Lovens ga klart uttrykk for at det var forbudt å tilvirke, omsette og/eller utføre fisk eller produkter av fisk dersom fisken ikke var kjøpt gjennom fiskesalgslag med godkjente vedtekter fra departementet. Bestemmelsen inneholdt også muligheter for å begrense til å gjelde enkelte fiskesorter og fangst i enkelte områder, tidsrom eller bestemte markeder. Departementet ble gitt fullmakt til å treffe bestemmelser om begrensninger. Overtredelser eller medvirkning til overtredelser eller forsøk skulle straffes med bøter. Loven trådte i kraft straks og skulle gjelde inntil videre.

Retten for salgslagene til ensidig å fastsette minstepris er ikke eksplisitt nevnt i loven men forankres i råfiskloven av 18. juni 1938 og gjennom lagenes forretningsregler. Her kom selve grunnmuren for minsteprisinstituttet på plass. Fiskerne fikk mulighet til å gripe inn i omsetningsforholdene, heve og stabilisere prisene, regulere tilførslene til markedene, etablere prisavtaler med kjøperne, gjennomføre kvalitetstiltak og fastsette priser. Fra januar 1938 ble de første forhandlingene om minstepris avholdt.

⁶ Norges Råfisklags internettside: <http://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/NR/Omoss/Historikk> - nettartikkel, lenke kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018

⁷ Ot.prp. nr. 59 (1938), Midlertidig lov om omsetning av råfisk, Handelsdepartementet, annenhåndskilde fra masteroppgaven til Tor-Martin Bensnes Torbergsen 2016 om «Råfisklaget, et verktøy for kvalitet og best betalte anendelse i førstehåndsmarkedet»

⁸ Lov 14. desember 1951 nr. 3 lov om omsetning av råfisk (Opphevet)

1.4.4 Opphør av salgslagenes rett til å fastsette minstepris 1941-1958

I okkupasjonsårene opphørte salgslagenes rett til å sette minstepris og salgslagene hadde kun forhandlingsrett med myndighetene gjennom Prisdirektoratet. Tyskerne innførte maksimalpriser som ble bestemt ut fra fiskernes driftskostnader. Dermed ble salgslagenes rett til å bestemme minstepris i forhold til marked satt ut av kraft. Når krigen tok slutt videreførte myndighetene denne ordningen for å skape stabilitet og forutsigbarhet i etterkrigstiden. Prisutjevningfondet ble etablert av Prisdirektoratet og skulle gi fiskerne et tilskudd til førstehåndsprisene. Eksportørene betalte inn midler til fondet ved høye eksportpriser. Fondet vokste frem til 1953, men i 1957 var fondet tomt på grunn av sviktende ressursgrunnlag og dårlige eksportpriser. Dette utløste et krav fra fiskerne om statlige støtteordninger for å opprettholde råfiskprisene, og fra 1958 ble førstehåndprisene subsidiert over statsbudsjettet. Forhandlingene om statsstøtte foregikk mellom salgslagene og myndighetene.

1.4.5 Råfisklovens utvikling

De første 10 årene i råfisklovens historie var en aktiv fase for etablering av salgslag for førstehåndsomsetning. Organisering rundt fiskeriene hadde høyt fokus og i 1946 fikk Norge eget fiskeridepartement, og ble dermed først i verden med et eget departement for fiskeri. I 1948 var det 15 lovbeskyttede salgslag på plass, og denne organiseringen var stabil de påfølgende 10 årene.

Men selv om organisasjonsmønsteret var på plass var det stor debatt omkring råfiskloven etter andre verdenskrig. Debatten belyste at fiskeriene på den ene siden hadde behov for en mer permanent lov som var mer utfyllende. På motsatt side var fiskekjøperne naturlig nok ikke enig i dette. Etter opprettelsen av fiskeridepartementet var debatten om loven preget av kritikk om at råfiskloven var en såkalt fullmaktslov. Dette på grunn av at loven ga fiskeridepartementet vide fullmakter til å legge føringer, særlig på forhold som hvilke salgsdag som skulle få lovbeskyttelse og på hvilke betingelser. Loven åpnet i tillegg for at departementet kunne gripe inn og regulere førstehåndsomsetningen ut fra andre hensyn, for eksempel markedsmessige forhold. Hvilke arter som skulle omfattes av loven var også gjenstand for splid.

Fiskeristatsråden presenterte i april 1951 en proposisjon for en ny lov for Odelstinget. Under høringsrundene i forkant var det store protester fra tilvirkerne og eksportørens interesseorganisasjoner, mens fiskernes organisasjoner i all hovedsak tilsluttet seg forslaget til en ny og permanent råfisklov.

1.4.6 Ny lov i 1951

Den største forskjellen mellom loven i 1938 og 1951-loven var at sistnevnte var mer omfattende i teksten enn den første råfiskloven. I 1938 hadde loven bestått av fire paragrafer som var relativt åpne i ordlyden. De elleve paragrafene i 1951-loven inneholdt på sin side relativt detaljerte bestemmelser om fiskesalgslagenes rettigheter og plikter. For en stor del gjaldt dette forhold som den gamle loven ikke hadde sagt noe om, men som var blitt etablert praksis siden loven var blitt vedtatt i 1938.

Den første paragrafen fjernet enhver tvil om at loven gjaldt alle fiskeprodukter og biprodukter:

«Begrepet råfisk omfatter i denne lov fisk (herunder sild, brisling og skalldyr) samt deler og biprodukter av fisk.»

Selve kjernen i loven var § 2 første ledd:

«Kongen kan bestemme at det skal være forbudt å tilvirke, omsette eller utføre råfisk som nevnt i § 1 eller produkter derav – uansett hvor fisken er fanget – dersom råfisken ikke i første hånd er omsatt gjennom en eller med godkjenning av en salgsorganisasjon av fiskere, hvis vedtekter er godkjent av vedkommende departement.»

Salgsorganisasjonenes vedtekter var omtalt i § 3, og der heter det at lagene skal ha en forretningsmessig leder som skal godkjennes av departementet, at hvert lag skal ha en kontrollnemd, og at departementet hadde adgang til å oppnevne en offentlig kontrollør for hvert lag som salgslagene skulle lønne.

Den nevnte retten for salgsorganisasjonene til å godkjenne fiskekjøpere var slått fast i § 4. § 5 ga lagene anledning til å nedlegge midlertidig forbud mot fangst eller påby innskrenkninger i fisket ut fra hensynet til avtakssituasjonen. Dirigering av fangst til bestemte kjøpere og til

bestemte anvendelser var hjemlet i § 6 «*når dette anses nødvendig for å få fangstene omsatt på den mest fordelaktige måte for fiskerne, eller for en heldig gjennomføring av fisket, avtaket, produksjonen og videreomsetningen, derunder den innenlandske ferskfiskforsyning.*»

Også salgslagenes rett til selv å opprette datterselskaper og produksjonsanlegg for tilvirkning, omsetning og eksport ble stadfestet i § 7. Det siste momentet som skal nevnes er at Fiskeridepartementet ble pålagt å legge fram en melding om råfisklovens gjennomføring for Stortinget hvert år.

1.4.7 Tilbake til minstepris i 1958

Med unntak av den første prisforhandlingen i 1939, hadde samtlige prisforhandlinger frem til 1958 vært med staten som motpart. Etter avviklingen av prisutjevningfondet i 1958 ble foreninger som representerte godkjente kjøpere i lagets distrikt motpart. Fra 1962 overtok Norges Fiskarlag salgslagenes ansvar for forhandlingene om statsstøtte og ble fiskerens motpart til Lønns- og Prisindepartementet. I 1964 kom Hovedavtalen om statsstøtte. Denne hadde som mål å bedre lønnsomheten i fisket og gi et fast avtaleverk ved forhandlingene. Norges Fiskarlag kunne kreve forhandlinger om støttetiltak når lønnsevnen ikke stod i rimelig forhold til inntektene i andre næringer. På begynnelsen av 80-tallet var statsstøtten 600 mnok årlig, tilsvarende 2 milliarder kroner i dagens verdi.

Innføringen av 200 nautiske mils økonomiske soner, som Norge foretok i 1977, ga kyststatene både en mulighet og et ansvar for å drive bærekraftig ressursforvaltning. På begynnelsen av 1980-tallet ble også de omfattende prissubsidiene til næringen utsatt for økende kritikk. Det ble pekt på at de fremmet overkapasitet, truet fiskebestandene, førte til svekket lønnsomhet og hindret nødvendig markedstilpasning.

1.4.8 Den korporative fase

Perioden etter 1945 og fram til rundt 1990 kan betegnes som den korporative fase i norsk fiskerihistorie. Perioden var preget av sterke organisasjoner med betydelig innflytelse over fiskeripolitikken, særlig på fiskersiden. Staten spilte også en betydelig rolle, særlig med

hensyn til fiskeristøtten. Kjøpersiden og eksportørbransjen bygde også sterke bransjeorganisasjoner.

1.4.9 Norsk fiskerinæring og EØS

EØS-avtalen ble forhandlet på et tidspunkt da norsk fiskerinæring var i ferd med å gjennomgå dyptgripende endringer⁹. Fiskerisamarbeidet mellom EU og Norge er basert på bilaterale avtaler, mens handelen med fisk og fiskeprodukter er regulert gjennom en egen protokoll i EØS-avtalen og flere bilaterale avtaler. I 1989 ble det også inngått en avtale i EFTA om frihandel med fisk og fiskeprodukter, som samtidig forutsatte at statsstøtten ble trappet ned innen utgangen av 1993. I 1992 ble prissubsidiene på fisk avviklet, noe som medførte at bufferen som tidligere var til stede mellomprisene på eksportmarkedet og fiskernes inntekter ikke lenger var til stede.

1.4.10 1989: «Aldri mer 18. april»

I 1989 ble TAC¹⁰ redusert til 340 000 tonn fra 630 000 tonn året før. Torskekvota var dermed fisket opp før 18. april, før mange av de minste båtene hadde rukket å komme seg ut. Det ble store protester og kravet om et nytt reguleringsystem gjorde seg gjeldende. Parolen ble «Aldri mer 18. april!» Løsningen ble som kjent et individuelt fartøykvotesystem, med betinget omsettelighet der kvote kunne bare omsettes sammen med fartøy etter godkjenning fra fiskerimyndighetene. Lukkingen av kystfisket etter torsk innebar med dette et verdiskifte, der ressurs hensynet for første gang gikk foran hensynet til fisket¹¹. Lukkingen av kystfisket skjedde samtidig med at man avviklet prissubsidier fra staten og debatten ble mer næringsrettet både lokalt og globalt.

⁹ NOU 2012: 2 Utenfor og innenfor - Norges avtaler med EU kap. 21.4.3

¹⁰ TAC – samlet tillatt fangstmengde som deles opp i kvoter mellom EU/EØS landene med fiskerirettigheter

¹¹ NOU 2016: 26 Et fremtidsrettet kvotesystem punkt 3.4.2

1990-tallet ble preget at at fiskeriene fikk store endringer i rammebetingelsene, både politisk, økonomisk og organisasjonsmessig. Lukkeprosessen medførte også at fiskesalgslagene fikk et nytt saksfelt, kvotekontroll.

1.4.11 Krav om en likeverdig forhandlingsposisjon

I 1990 leverte Moxnes-utvalget en NOU om fiskeindustriens organisering og rammevilkår¹². I utredningen gikk det klart frem at representantene fra foredlingsleddet gikk inn for en omfattende liberalisering, mens representantene fra fiskesiden i all hovedsak forsvarte eksisterende lov. Det ble blant annet stilt krav i utredningen til en mer likeverdig forhandlingsposisjon. Dette var nyere tids utbrytning mot den etablerte modeller der fiskesalgslagene satt med all makt.

Selve minsteprisen var på dette tidspunktet ikke lovfestet, men oppsto som en konsekvens av at lagene selv sto fritt (innen lovens rammer) til å fastlegge sine egne forretningsregler. I 2005 ble det oppnådd enighet om en prøveordning med bruk av en meklingsinstans dersom det ikke ble oppnådd enighet ved de obligatoriske prisforhandlingene. Avtalen ble inngått mellom Fiskesalgslagenes Samarbeidsråd, Norges Fiskarlag, Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening (FHL) og Norske Sjømatbedrifters Landsforening (NSL). Meklingsinstansen skulle bestå av to fagpersoner og en leder fra riksmeklingsmannsembetet. Det ble opprettet to nemnder, en for hvitfisk og en for pelagisk fisk. Ordningen trådte i kraft 1. januar 2007 og fungerte i to år, fram til utløpet av 2008. Meklingsinstansen var privat, slik at partene ikke var bundet av de foreslåtte løsningene, og slik at retten til ensidig å kunne fastsette minstepris fortsatt var intakt. Ordningen ble praktisert i alt åtte ganger, seks i pelagisk sektor og to i hvitfisksektoren. På oppdrag fra regjeringen skulle Kontali Analyse AS sammenstille erfaringene vedrørende prøveordningen, og rapporten slo fast at undersøkelsen viste at ordningen i stor grad kun hadde støtte fra industrisiden.¹³

¹² NOU 1990: 24 Fiskeindustriens organisering og rammevilkår

¹³ Kontali Analyse AS, «Prøveordning med meklingsinstans ved uenighet om prisfastsettelsen på fisk i første hånd – gjennomgang og vurdering» avgitt av Fiskeri og kystdepartementet i mai 2009 s. 39

1.4.12 Mindre lovendringer – store endringer i fiskeriene

Mindre endringer i loven har imidlertid vært gjennomført etter behov i hele perioden, og forskriftsverket har blitt endret ved jevne mellomrom. Lagenes arbeidsoppgaver har endret seg betydelig over tid og råfiskloven som grunnlag for de 3 F-er (forening, forretning og forvaltning) har overlevd flere tiår, selv med enorme omveltninger i fiskerisektoren.

Råfiskloven var bare modernisert én gang siden 1938, nemlig i 1951 da loven ble permanent og har vist seg å være usedvanlig fleksibel.

I tillegg til at salgslagene er ulike i størrelse, opererer de i med ulike fiskeslag, fangstredskaper og i ulike markeder i global skala, det er også diversitet fra salgslag til salgslag med tanke på foretrukne omsetningsformer.

De to monopolordningene med førstehåndsomsetning og fastsetting av minstepris har vært med siden starten (selv om minsteprisordningen ikke ble praktisert før i 1958). Monopol i førstehåndsomsetningen hadde høy legalitet hos partene, men selve minsteprisfastsettingen var under større press. Finanskrisen i 2009 bidro til å belyse en stor svakhet i minsteprisfastsettingen med forhandlinger. Markedet endret seg i høyt tempo, noe som førte til at fastsatte minstepriser ikke var i takt med prisene på verdensmarkedet. I mer normale perioder mellom 2001-2009, har faktisk pris gjennomgående ligget over fastlagt minstepris, og der skal derfor ikke være grunn til å hevde at problemet har vært gjennomgående.

1.4.13 Oppsummering av perioden med råfiskloven

Fiskeriene i dag er svært ulik fra da råfiskloven ble innført, dette gjelde både flåte og industri. Maktbalansen var skjev med få og relativt sterke kjøpere i forhold til over 100 000 små fiskere med svært begrenset makt, både politisk og økonomisk. Råfiskloven bidro til å endre dette maktforholdet ved at fiskerne i Norge fikk overført makt gjennom fiskesalgslaget. Selv om antall fiskere er kraftig redusert siden råfisklovens inntreden er fiskesalgslagene blitt mektige organisasjoner. Tiden der fiskerne var en truet og fattig gruppe med behov for beskyttelse mot mektige fiskekjøpere er for lengst forbi. I dag er fisken truet i sterkere grad

enn fiskeren, noe som også gjenspeiles i den nye havressursloven og i den vekt som legges på å redusere illegalt, uregulert og urapportert fiske (IUU).

Forutsetningen for en bærekraftig fiskerinæring er imidlertid at kontrollen med fangst, redskaper og territorier fungerer best mulig. Råfisklovens og salgslagene var essensielt for å kunne oppnå denne kontrollen. Salgslagenes viktige rolle med blant annet kontrolloppgavene samt regulering og dirigering av fangst er viktige faktorer til at loven har overlevd så lenge.¹⁴

Forklaringen til at retten til ensidig å fastsette minstepris også har overlevd i en tid med stadig større næringsliberalisering ligger trolig i en kombinasjon av politiske og økonomiske faktorer. I utgangspunktet har den makt loven gir lagene blitt forvaltet på en svært varsom måte. Spesielt etter 1990 har det vært få konflikter mellom fiskesalgslagene og kjøpersiden, og det har vært fleksibilitet i forhold til ulike prøveordninger som langtidskontrakter og mekling.

Videre har råfiskloven bidratt til at omsetningen av fisk i Norge skjer på en oversiktlig og forutsigelig måte – noe som har vært verdsatt av kjøpersiden. Det har ikke minst sammenheng med at også kjøperne i en lang periode (fram til ca. 1990) profiterte på den omfattende statsstøtten som ble gitt, slik at fastsetting av minstepris ikke var til hinder for at industrien fikk profitt. Gjennom statsstøtten ble partene godt ivaretatt helt frem til EØS og avviklingen av statsstøtten.

1.5 Frikonkurransen vs. monopol – økonomiske sammenhenger

I et *frikonkurransemarked*¹⁵ ville både etterspurt mengde fisk og tilbudt mengde være avhengige av prisen; den pris hvor de to mengder blir like store, er den eneste som skaper likevekt. Det antas også at konkurransen mellom de mange uavhengige kjøpere og selgere vil bringe prisen til dette punktet; grafisk fremstilles det som skjæringspunktet mellom en etterspørselskurve og en tilbudskurve. I dette skjæringspunktet dannes den faktiske prisen.

Under monopol fastsetter monopolisten selv prisen under hensyn til at det kvantum som blir solgt, avhenger av den. Et monopol har mulighet for å utnytte markedet ved å holde høy pris, men prisen kan likevel ikke settes så høyt at varen ikke blir solgt. Man må derfor kunne føre

¹⁴ Kontrolloppgavene hjemles i fiskesalgslagslova § 5, samt kap. 4 og kap. 6

¹⁵ Store norske leksikon på internett – Prisdannelse <https://snl.no/pris>, lenke kontrollert tilgjengelig 30.04.2018

over teorien til monopol i førstehåndsomsetningen, dette innebærer at fiskesalgslagene kan fastsette prisen så høy som mulig. Med så høy som «mulig» innebærer det at prisen som blir satt vil være førende for det kvantum som blir solgt, med det resultat at for høy pris betyr at det blir vanskelig å selge varen.

1.5.1 Førstehåndsomsetningen i praksis

Fiskesalgslagene skal gjennom sine forretningsregler fastsette de reguleringene som er nødvendig for at organiseringen av førstehåndsomsetningen og oppgjør skal fungere. Det er forretningsreglene i de ulike salgslagene som gir føringer for de ulike omsetningsformene som benyttes. Per i dag benyttes det i hovedsak følgende former for omsetning:

- Auksjon
- Direkteavtaler
- Leveringsavtaler/kontrakter
- Egenovertakelse
- Mottaksgaranti (kun tilgjengelig i Skagerakfisks distrikt)
- Kaisalg (formelt unntak fra systemet, fisker selger direkte til forbruker og oppgjør skjer på kaia)

Praktisering av minstepris har vært ulikt fra salgslag til salgslag og reflekterer ulikhet i biologi, næringsstruktur og produkter¹⁶. Deltakerloven med sitt aktivitetskrav sikrer at industrien ikke kan drive fiske, men det er ingen lovgivning som begrenser fangstleddet fra å drive industri – såkalt vertikalintegreerte selskaper som foredler/eksporterer eget råstoff.

For å oppnå mest mulig verdiskapning må man ha gode markeds plasser for omsetning, og i dag er situasjonen slik at ikke alle fiskekvotene er tilgjengelig for kjøperne på det åpne

¹⁶ «Forenklinger og forbedringer innen førstehåndsomsetning av fisk» Rapport av 16.12.2016 fra ekspertgruppe nedsatt av Nærings- og fiskeridepartementet s. 11 siste avsnitt, https://www.regjeringen.no/contentassets/2557a67dbb1944a69984936b8f71daef/forenklinger_og_forbedringer_net.pdf, lenke kontrollert tilgjengelig 30.04.2018

markedet. En del av kvotene er tilgjengelig for kjøpere på det åpne markedet, en andel av kvotene er underlagt tilbudsplikt¹⁷ (også kalt leveringsplikt) til bestemte regioner, enkelte fiskere og foredlingsanlegg har direkteavtaler om levering, og en markant andel av hvitfiskkvoten er eid av vertikalintegreerte selskaper og en del overtas av fiskerne selv¹⁸. Ulik tilgang på råstoff, ulik konkurranse osv. er faktorer som blir særlig relevant i en slik sammenheng.

1.5.2 Hensyn som gjør seg gjeldende i forbindelse med valg av prismekanisme

Som nevnt tidligere er det flere elementer som gjør seg gjeldende i førstehåndsomsetningen som ikke preger normal fri konkurranse. Først og fremst er det fiskesalgslagenes formålsparagraf som pålegger systemet å medvirke til ei bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning ved å legge til rette for gode rammer for førstehåndsomsetningen.

Opprinnelig kom lova som et vern for mange små fiskere som manglet forhandlingsmakt mot sterke fiskekjøpere/industriaktører. I dag er saken slik at vi fortsatt har en differensiert flåte, men man ser imidlertid at strukturkovteordningene har medført færre fartøy innenfor lukkede grupper¹⁹ og man står igjen med større og sterkere aktører som er bedre i stand til å ivareta egne interesser enn tidligere.

Valg av omsetningsform har vært ulikt fra salgslag til salgslag. I hvitfisksektoren har man hatt større mangfold både ved flere fiskerier, mange ulike produkter og en bredere flåte. Dette er faktorer som har resultert i at råfisklaget har omsatt en stor andel av fisken gjennom direkteavtaler, mens sildesalgslaget derimot har solgt en større andel på auksjoner. Området fisket foregår i, sesongbaserte fiskerier og teknisk utrustning spiller en sentral rolle i hvordan hvert fiskesalgslag velger å gjennomføre førstehåndsomsetningen.

Sett med økonomiske øyne vil mest «fri» omsetning av en vare i et åpent marked der kjøperne konkurrerer om varen ved auksjon være det mest riktige i forhold til prisdannelsen. Ettersom

¹⁷ Forskrift 12. september 2003 nr. 1131 om leveringsplikt for fartøy med torsketråttillatelse (leveringspliktforskriften)

¹⁸ Artikkel «Sjømat Norge retter baker for smed» av Audun Maråk, adm. dir i havfiskeflåtens organisasjon, Fiskeribladet 18.01.2018 <https://fiskeribladet.no/nyheter/?artikkel=57887> lenke kontrollert tilgjengelig 1.5.2018

¹⁹ Sjømatflåtens rolle i et fremtidsrettet kvotesystem s. 24, høringsnotat fra nærings- og fiskeridepartementet 12.03.2018

ikke alt råstoffet blir tilgjengelig på det åpne markedet – kan det tenkes at prisdannelsen på auksjon ikke gir et helhetlig og riktig bilde av markedsprisen. De som har direkteavtaler slipper å konkurrere om råstoffet, samme gjelder det som tas ved egenovertakelse. Det vil først være når alt råstoffet er åpent på markedet at den «riktigste» prisen for varen vil gjenspeile seg i auksjonsprisen.

Et annet aspekt ved det at ikke alt råstoffet havner på det åpne markedet er at det fra fiskekjøpernes siden kan oppleves som at fiskesalgslagene misbruker sin posisjon når det bare er deler av råstoffet som er tilgjengelig på det åpne markedet. Fiskesalgslagenes myndighet til å velge omsetningsform og å inngå direkteavtaler vil helt klart favorisere enkelte fiskekjøpere mens andre vil få en ufordelaktig stilling som følge av dette. Dette er en skjev fordeling som er en klar følge av salgslagenes monopolstilling.

2 Rammeverket

2.1 Dagens rettstilstand

Råfiskloven gav grunnlag for to monopoler, monopol på selve omsetningen av fisk og rett til å ensidig fastsette minstepriser²⁰. Råfiskloven hadde ikke en egen bestemmelse om minstepris, men hjemmelen til fastsetting av minstepris lå i § 4 og var forankret i de ulike lagenes forretningsregler.

Minsteprisens sentrale rolle i systemet var imidlertid et sterkt argument for at minsteprisinstituttet ble fremhevet i en egen bestemmelse i den nye fiskesalgslagslova. I dag er det fiskesalgslagslovas § 11 som regulerer fastsetting av minstepris, med følgende lovtekst:

²⁰ Artikkel av Bjørn Hersoug, Pål Christensen og Bjørn-Petter Finstad, NFH, Universitetet i Tromsø «Råfiskloven - fra kriseløsning til omstridt monopol» s. 1

§ 11 Fastsetjing av minstepris

Det kan fastsetjast minstepris for førstehandsomsetning av viltlevande marine ressursar.

Formålet med minstepris er å få til ei rimeleg fordeling mellom fiskar og industri av inntekt frå marknaden.

Minstepris vert bestemt etter forhandlingar mellom fiskesalslaget og dei andre partane, og fiskesalslaget skal fastsetje den minsteprisen det er oppnådd semje om. Ved usemje om minsteprisen skal den fastsetjast etter dei prosedyrar som framgår av § 12. Kapittel VII i forvaltningsloven gjeld ikkje ved fastsetjing av minstepris.

Det er forbode å omsetje til lågare pris enn den fastsette minsteprisen.

Første ledd første punktum slår fast at bestemmelsen er en kan-regel og at den ikke innebærer noen plikt til fastsetting av minstepris. Annet punktum angir formålet om å få en rimelig fordeling av inntekt mellom fisker og industri. Det er selvsagt ikke vanskelig å se for seg at det kan være ulik subjektiv forståelse mellom fisker og industri om hva som er å anse som «rimelig fordeling». Desto viktigere er det at rimelighetsvurdering må ta utgangspunkt i en objektiv forståelse av forholdene basert på en helhetlig vurdering av ulike variabler.

Annet ledd slår fast at minsteprisen skal fastsettes i fellesskap med partene i fiskeindustrien, salgslagene på den ene siden og fiskeindustriens interesseorganisasjoner på den andre siden. Enkeltaktører innen fiskeindustrien kan ikke ensidig kreve forhandlinger. Annet ledd slår videre fast at det er fiskesalgslaget som fastsetter minsteprisen, men dersom partene har oppnådd enighet under forhandlinger eller megling skal denne legges til grunn i fastsettingen. Tredje ledd slår fast at det er ulovlig å omsette fisk i første hånd for lavere pris enn fastsatt minstepris.

Fiskesalgslagslovas § 12 omhandler fremgangsmåten for det tilfellet der er uenighet mellom partene. Bestemmelsen har følgende formulering:

«Dersom partane gjennom forhandlingar ikkje vert samde om minstepris, skal spørsmålet om minstepris leggjast fram for mekling. Departementet kan i forskrift gje nærare føresegner om samansetjing av meklingsnemnda og korleis meklinga skal gjennomførast.»

Dersom mekling ikkje fører fram, kan fiskesalslaget fastsetje minstepris.»

Minsteprisen kan dermed ikke fastsettes uten at partene har forsøkt å komme til enighet gjennom megling.

2.2 Legislative hensyn bak minstepris

Det knytter seg en rekke legislative hensyn både for og imot lovgivningen som ofte er omtalt som «fiskernes grunnlov». Da loven ble innført berørte den om lag 100 000 fiskere. Fisket var mest utbredt i nord og en ikke-ubetydelig del av sysselsettingen i Nord-Norge ble berørt. Helt fra Nessekongenes storhetstid var det en ujevn maktbalanse mellom de mange små fiskerne på den ene siden og kapitalsterke fiskekjøpere på den andre siden, noe som talte sterkt for minstepris. Fiskerne manglet det verktøyet som kunne gi en rettferdig fordeling av inntekt mellom fisker og fiskekjøper, og det var på det rene at et slikt verktøy var sårt tiltrengt. Hensynet til en likeverdig maktbalanse ble et sterkt hensyn som talte for en lovregulering.

Hensyn som talte imot ordning med minstepris er økonomisk teori om at markedsmekanismen tilbud/etterspørsel alltid ville føre marked i likevekt. Ved innføring av minstepris ville fiskekjøperne få sitt handlingsrom vesentlig innskrenket og dermed ikke kunne få best tenkelige konkurransevilkår. Fiskekjøperne var i stor grad avhengig av å omsette i et globalt marked, og en norsk særordning med minstepris vil kunne gi utfordringer i et konkurranseutsatt eksportmarked. Frikonkurransehensynet talte er sterkt mot en ordning med minstepris.

En hjemmel for fastsetting av minstepris medførte en radikal endring i maktbalansen mellom fiskerne og fiskekjøperne. Formålet med loven var i utgangspunktet å sikre fiskerne gode og stabile priser for fisken og skape forutsigbarhet i fiskerinæringen. Det er også relevant å se til at partene ikke utelukkende har motstridende interesser, de er flere ledd i en kjede som er avhengig av hverandre, om fiskerne ikke overlever gjør heller ikke fiskekjøperne det. En

lønnsomhet i fiskerleddet skaper utvikling med gode fangstmetoder og redskaper, noe som igjen kommer fiskekjøperne til gode i form av tilgang på råstoff av god kvalitet. En helhetlig forutsigbar og lønnsom fiskerinæring veide tungt i vurderingen av om en minstepris hadde livets rett, og en rettferdig fordeling av inntektene i markedet ble tungen på vektskålen.

2.2.1 Personell kompetanse - hvem kan fastsette prisen på vegne av laget?

Forskrift om førstehåndsomsetning av viltlevande marine ressursar § 1 skiller mellom 6 fiskesalgslag som til sammen utgjør pelagisk sektor og hvitfisk sektor. Sildesalgslaget er eneste salgslag i pelagisk sektor og opererer over hele landet, mens de øvrige salgslagene i hvitfisksektoren har ansvaret for førstehåndsomsetninga fordelt på geografisk område.

Fiskesalgslagslova legger priskompetansen til salgslagene, men sier ingen ting om hvilken instans innenfor lagene som skal fastsette prisen på vegne av laget. De 6 lagene har det til felles at ingen har tillagt årsmøtet mandat for fastsetting av minstepris, dette ville dessuten vært vanskelig gjennomførbart i praksis. Alle lagene²¹ har gjennom sine vedtekter lagt priskompetansen til styret. Ingen av lagene nevner fastsettingskompetansen eksplisitt i vedtektene, men styret delegeres slik myndighet. Myndigheten ligger hos styret men av praktiske årsaker delegeres kompetansen ut i arbeidsutvalg eller såkalte salgssstyrer.

Valg av omsetningsform er i tillegg vesentlig for hvor fullmakten bør ligge. For det tilfellet at man fastsetter dynamiske minstepriser basert på auksjonssystem er dette en ordning som forenkler prisfastsettingen betydelig, og det kan derfor være praktisk at dette håndteres av et arbeidsutvalg i styret. I et slikt tilfelle er ikke prisen gjenstand for forhandlinger fordi den fastsettes ut fra parametere i markedet, det vil i så fall bare bli selve modellen og eventuelle endringer av modellen som blir gjenstand for forhandlinger.

Eksempelvis fastsetter Sunnmøre og Rogaland fiskesalgslag, heretter forkortet Surofi²² dynamiske minstepriser på de viktigste artene. Surofi har lagt myndigheten til å forhandle og

²¹ Vedtekter for Råfisklaget, Norges Sildesalgslag, Surofi, Vest-Norges fiskesalgslag Rogaland fiskesalgslag og Skagerakfisk per 1.5.2018

fastsette minstepriser til styret, men av praktiske årsaker er myndigheten delegert til et mindre utvalg av medlemmene i styret i et arbeidsutvalg/salgssyre.

Råfisklaget fastsetter minstepriser på torsk²³, sei²⁴ og kongekrabbe²⁵ baserer seg på dynamiske markedspriser. Dette betyr i praksis at forhandlingene innenfor Råfisklagets myndighetsområde er forenklet og eventuelle forhandlinger her vil også bli vedrørende modellen for fastsetting slik som hos Surofi.

Av praktiske årsaker lar det seg vanskelig gjøre å få til auksjonslignende systemer som kan gi et godt grunnlag for å se markedsverdien for å kunne fastsette dynamiske minstepriser på alle arter, og laget blir av den grunn avhengig av å sette av større ressurser til forhandlinger.

Råfisklaget har fastsatt et arbeidsutvalg bestående av 4 personer utgått av Råfisklagets styre, dette salgssyret har ansvaret for alt fra forhandlinger til fastsetting av dynamiske minstepriser.

Fiskesalgslagslova sier ingen ting om hvilke utvalg eller på hvilket nivå kompetansen til forhandling eller fastsetting av minsteprisene skal ligge, det må altså fremkomme av lagets vedtekter hvor fullmakten er, og det kan i prinsippet tenkes at det kunne ligge hvor som helst i laget. Det er dog et krav at departementet skal godkjenne²⁶ vedtektene i et fiskesalgslag, det kan tenkes at et salgslag ikke ville fått godkjenning dersom vedtektene delegerte myndigheten til prisfastsettingen på en slik måte at det strider med forutsetninger for selve prisfastsettingsinstituttet.

²³ Norges Råfisklags rundskriv 31/2016:

http://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/RafisklagetDokumenter/Rundskriv/2016_31_dynamiske_minstepris_er_torsk.pdf, lenke kontrollert tilgjengelig 30.04.2018

²⁴ Norges Råfisklags rundskriv 4/2017: <http://www.rafisklaget.no/portal/pls/portal/docs/1/3961796.PDF>, lenke kontrollert tilgjengelig 30.04.2018

²⁵ Norges Råfisklags rundskriv 7/2018: <http://www.rafisklaget.no/portal/pls/portal/docs/1/4443799.PDF>, lenke kontrollert tilgjengelig 30.04.2018

²⁶ Lov 21. juni 2013 nr. 75 om førstehandsomsetning av villlevande marine ressursar (Fiskesalgslagslova), § 4

2.3 Prisfastsettingskompetansen

2.3.1 Forholdet til deltakerloven²⁷ og havressursloven²⁸

Samspillet mellom de ulike ledd i verdikjeden er svært viktig for å oppnå en balanse i markedet. Villfisksektoren er strengt regulert gjennom aktivitetskravet i deltakerloven²⁹. Aktivitetskravet innebærer også en beskyttelse av fangstleddets stilling ved at fiskerne ikke er utsatt for en åpen konkurranse om ressursene. Ettersom det norske modellen er bygget opp omkring sterkt regulerte rammer i fiskerinæringen er det svært viktig å ha oversikt over de rådende markedsmekanismene i førstehåndsomsetning av marine ressurser.

Mens deltakerloven har som formål bl.a. å regulere fiskeflåten fangstkapasitet opp mot ressursgrunnlaget og hvem som kan drive fiske, regulerer havressursloven hva som kan fiskes og hvor mye. Havressursloven § 2 slår fast at de villevende marine ressursene eies av fellesskapet i Norge. I dette ligger det en føring om at ressursene må forvaltes på en slik måte at de kommer fellesskapet til gode, og ikke bare en rekke privilegerte fiskere eller industri. Hvem som kan fiske hva og med hvilke redskaper harmoniseres med fiskesalgslagslovas formålsparagraf der det stadfestes at:

«Formålet med lova er å medverke til ei berekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsam forvaltning av villevende marine ressursar ved å leggje til rette for gode rammer for førstehåndsomsetning og ved å sikre dokumentasjon av ressursuttaket.»

I et frikonkurransemarked er det hele veien markedet som skal skape den optimale konkurransen. I frikonkurranse ser man ofte at hensynet til miljø, etikk, fellesskap osv. i mindre grad verdsettes fordi frikonkurransemarkedet reguleres av tilbud/etterspørsel. Fiskesalgslagslova har formål som går utenfor profittmaksimering ved at den skal medvirke til samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning og å legge til rette for gode rammer i

²⁷ Lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fiske og fangst (Deltakerloven forkortet deltl.)

²⁸ Lov 06. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av villevende marine ressursar (Havressurslova)

²⁹ Deltl. § 6

førstehåndsomsetninga og sikre dokumentasjon av ressursuttaket. For å få dette til må markedet reguleres med andre mekanismer enn tilbud/etterspørsel alene.

2.3.2 Forholdet mellom minstepris og forretningsregler

Samvirkeforetakene som eies av fiskerne er i tillegg tillagt visse oppgaver og offentlig myndighet særlig i forhold til kontrollen av fiskerne. For å kunne kjøpe råfisk er det registreringsplikt³⁰, og fiskekjøperne er i forpliktet til å følge salgslagene forretningsvilkår og salgsbetingelser når de kjøper fisk. Fiskesalgslagene har myndighet til å fastsette minstepriser for de ulike fiskeslag etter forhandlinger med kjøpernes organisasjoner, og salgslagene rolle som minsteprismonopolist har vært og er et kontroversielt spørsmål.

Fiskesalgslagslovas § 11 slår fast at det kan fastsettes en minstepris. De som ønsker å kjøpe fisk hos de 6 fiskesalgslagene (Sildesalgslaget, Råfisklaget, Skagerakfisk, Rogaland, Vest-Norge og Surofi) må dermed forholde seg til lagenes forretningsregler om fastsettelse av minstepriser og overholdelsen av disse. Fiskesalgslagsforskriften³¹ § 1 oppnevner godkjente fiskesalgslag samt deres respektive ansvarsområder.

2.3.3 Metoder for fastsettelse av nivå på minsteprisen

Det er per i dag 3 primære metoder for fastsetting av minstepris. Den tradisjonelle varianten med forhandlinger, dynamisk fastsetting av minstepris og ensidig fastsetting av minstepris fra fiskesalgslagets side. Nedenfor går vi nærmere inn på de ulike variantene.

³⁰ Forskrift om registrering som kjøper av fangst 26.11.2010 nr. 1475, § 2

³¹ Forskrift 20. desember 2013 nr. 1665 om førstehåndsomsetning av viltlevande marine ressursar, F20.12.2013 nr. 1665

2.3.3.1 Forhandlinger

I lovteksten fremgår det at minstepris skal bestemmes etter forhandlinger mellom fiskesalgslag og de andre partene, enighet om pris under forhandlinger/megling binder salgslagene til å fastsette resultatet som minstepris. Forhandlinger har tradisjonelt sett vært den måten minstepris har vært fastsatt på.

Minsteprisen har da vært gjenstand for forhandlinger for de ulike fiskeslagene ca. 2-3 ganger i løpet av året (varierer fra salgslag til salgslag). Minsteprisen har da vært gjeldende frem til neste fastsetting, og har ikke tatt hensyn til konjunkturer i marked som kan være av betydning for aktørene. Videre har ordningen vært svært kostands- og tidskrevende, noe som har vært til hinder for å ta opp prisforhandlinger flere ganger i løpet av året. Det har vært benyttet et betydelig antall dagsverk fra kjøper og selgersiden i alt fra forberedelse og til møter under forhandlingene.

Det er imidlertid gode argumenter som taler for at minstepris satt ved forhandlinger er en god metode. Rammen omkring forhandlingene er at utgangspunktet skal være enighet om en minstepris som fordeler inntekten i markedet på en rimelig måte. Ved forhandlinger vil begge parter kunne fremme sin sak på en ryddig måte samt også få mulighet til kontradiksjon der det skulle være nødvendig.

I praksis ser man imidlertid at forhandlingssituasjonen har vært preget av mye støy og konflikter. Det får store omdømmemessige kostnader der forhandlingene ikke landes på en betryggende måte, eller der det er stor uenighet mellom fiskeri og industri.

Følelsen av ordningens legitimitet settes også på prøve når industrien vet at «riset bak seilet» ved konflikt er at fiskesalgslagene ensidig kan fastsette minsteprisen om ikke forhandlingene fører frem. Dette kan igjen føre til en ubalanse i forhandlingssituasjonen.

Det er likevel lite som tyder på en urettferdig fastsetting av minsteprisen i forhandlingssituasjonene. Jevnt over er utfordringen med denne modellen at det er en ordning som er ressurskrevende og som ikke egner seg godt for å fastsette minstepris oftere. Hensynet til samfunnsøkonomisk lønnsomhet i formålsparagrafen vil slik sett settes på prøve.

Dersom forhandlinger ikke fører frem skal partene møtes til obligatorisk megling jf. fiskesalgslagslovas § 12. Meglingsinstituttet behandles nærmere i oppgavens punkt 2.4.5.

2.3.3.2 Dynamisk fastsettelse av minstepris

Tre av salgslagene (Sildesalgslaget, Råfisklaget og Surofi) gikk i utgangspunktet i gang med et prøveprosjekt på dynamisk minstepris basert på markedspris oppnådd på auksjon i 2016. Det var ulikheter lagene imellom hvordan man skulle definere markedsprisen, med felles var at minsteprisen ble satt til mellom 70-80 % av markedsprisen.

For eksempel definerte sildesalgslaget markedsprisen som gjennomsnittsprisen oppnådd på auksjon de siste 14 dagene og minsteprisen fastsettes på bakgrunn av dette. Minsteprisen kunne således fastsettes uten større ressurser samt oppdateres hyppig i tråd med svingningene i markedet. Råfisklaget fastsatte referanseprisindeksen på en annen måte med andre parametere. Metodikken for å beregne referanseprisen er ulik fra salgslag til salgslag basert på ulike arter og produkter, og ved bruk av referanseprisindeks muliggjør en automatisering av minsteprisfastsettelsen slik at den enkelt kunne fastsettes 25 ganger i året.

Råfisklaget har i dag auksjonen som sin primære markeds plass og ordningen med minstepris baserer seg på referanseprisen de siste 14 dagene. Det samme gjelder for Sildesalgslaget, som i tillegg har lagt til rette for at det skal være mulig å auksjonere terminkontrakter der kjøper kan by på hele eller deler av et fartøys kvote for fremtidig levering. Prisen reguleres gjennom referanseprisen. Det er altså mange ulike varianter av omsetning som kan gjennomføres via auksjon.

Etter lovens ordlyd skal formålet med minsteprisen være å skape en rimelig fordeling av inntekten fra markedet mellom fisker og industri. Selv om ordlyden tilsier at minsteprisen skal oppnås ved forhandlinger mellom partene, må man ut fra en formålsbetragtning vurdere om minstepris bare kan fastsettes under selve forhandlingsprosessen.

Et relevant spørsmål er her om «minstepris» må forstås å være et bestemt beløp, eller om ordlyden i loven legger opp til en utvidende tolkning. Lovens vilkår i § 11 legger opp til en rimelig fordeling av inntektene i markedet, og dersom ordet minstepris skulle innebære at partene ikke kunne enes om annet enn et bestemt kronebeløp vil dette innebære et betydelig snevrere innhold enn det lovgiver har lagt opp til. Lovgiver har valgt å presisere at fordelingen av inntekt skal være rimelig mellom partene uten å presisere kriterier som skal tas

med i vurderingen, men legger ansvaret til partene om å bli enige. Nygård³² skriver at en utvidende tolkning er et uttrykk for det resultat at et standpunkt strekker vilkårsordlyden lengre enn naturlig ordbruk skulle tilsi. Vilåret i loven er en «rimelig fordeling» av inntektene, og ikke minsteprisen som et bestemt kronebeløp. Dermed må det være grunnlag for å tolke vilkårsordlyden dit at partene har full avtalefrihet med tanke på hvordan minsteprisen skal fastsettes.

Det må derfor være mulig å forhandle om en metode for fastsetting av minstepris utenfor selve forhandlingssituasjonen. Vilåret blir da at resultatet må reflekterer enighet mellom partene og gir en «rimelig fordeling» av inntektene i markedet, i tråd med lovens ordlyd.

Et eksempel på dette er nettopp en referanseprisindeks ut fra omsatt vare på auksjon, og ut fra denne indeksen fastsettes minsteprisen etter nærmere beregninger. Hvordan minsteprisen fastsettes i forhold til markedsprisen og hvor ofte den skal fastsettes er detaljer som er gjenstand for forhandlinger mellom partene.

Gjennom et auksjonssystem vil man til enhver tid sikre seg at prisene gjenspeiler markedet etter tilbud/etterspørselsmodellen. Fisken går til best betalte anvendelse og prisen reflekterer betalingsviljen til den som verdsetter godet høyest.

Lovens ordlyd sier videre at prisen skal bestemmes etter forhandlinger mellom fiskesalgslaget og de andre partene uten videre å presisere ytterlige begrensninger som kan påvirke resultatet. Man kan av den grunn legge til grunn at det foreligger full avtalefrihet mellom partene, bare begrenset av at resultatet gir en «rimelig fordeling». Det at parter oppnår en enighet under forhandlinger bør i seg selv være en refleksjon om at partene anser resultatet som godt eller rimelig.

Både fiskesalgslagene og industrien har pekt på at en referanseprisindeks med en automatisert dynamisk minstepris vil være en forenkling for næringen. En forenkling av systemet vil således også være i tråd med formålsbestemmelsen til fiskesalagslova om å legge til rette for gode rammer i førstehåndsomsetningen. Dynamiske minstepriser vil dessuten fange om endringer i det globale markedet veldig fort, noe som innebærer at industrien ikke blir utsatt for større risiko enn nødvendig ved at man har høye minstepriser i et sviktende marked.

³² Nils Nygaard, Rettsgrunnlag og standpunkt, 2. utgave, Bergen 2004 s. 236

2.3.3.3 Salgslagenes rett til å ensidig fastsetting av minstepris

Dersom forhandlinger ikke fører frem skal salgslaget ha det siste ordet og kan ensidig fastsette minstepris jf. § 12. Praktiseringen av minstepris har vært ulikt fra salgslag til salgslag gjennom tidene, dette på grunn av ulikheter i biologi, produkter til markedet og struktur. Mens minsteprisen i pelagisk sektor til tider har vært fastsatt som et gulv med stor avstand til markedspris har minsteprisen i råfisklagets distrikt periodevis vært ganske nær markedspris.

Ensidig fastsetting av minsteprisen for fisk vil kunne føre til at industrien for eksempel velger å godta fisk av dårligere kvalitet for å kunne beholde fartøyet som leverandør og dermed betale en minstepris som ikke reflekterer markedssituasjonen³³. Høy minstepris for lav kvalitet vil igjen kunne svekke industriens konkurransekraft i det globale markedet – noe som går ut over alle ledd i kjeden.

Salgslagenes rett til ensidig å fastsette minstepris er derfor særlig utfordrende fordi den gir en ubalanse i maktforholdet mellom kjøper og selger. For de tilfellene der det har vært tøffe forhandlinger og salgslagene ensidig fastsetter prisen, kan ordningen oppleves som lite legitim fra kjøpersiden.

I realiteten har industrien ingen mulighet til mottiltak til fastsetting av for høye minstepriser. Dette måtte i så tilfelle være at de stopper innkjøpet av fisk, og det er vel få tjent med. Professor Frank Asche³⁴ hevder for eksempel at det fra Råfisklagets side ikke har vært utøvd maktmisbruk i minsteprisfastsettelsen for torsk, og selve fastsettingen i seg selv og aktørenes opptreden vi slik sett kunne gi ordningen legitimitet.

Selv om minsteprisfastsettingen historisk sett har vært akseptert av industrien, er dette ikke til hinder for at industrien opplever maktbalansen som skjev.

Denne er heller ikke til å komme fra at retten til ensidig å fastsette minstepris kan føre til urealistiske forventninger blant fiskerne. All den tid fiskesiden vet man har rett til ensidig å fastsette minstepris vil det kunne være vanskelig å akseptere prisedsettelse eller manglende

³³ «Markedssvikt på første hånd» s. 65 annet avsnitt. Artikkel av Geir Sogn-Grundvåg og Edgar Henriksen, Nofima publisert i økonomisk firskeriforskning årgang 21 nr. 1 –2011

³⁴ 31. Utsagn av Frank Asche, Norfishing 2010: hentet fra annenhåndskilde i rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av råfiskloven, oppnevnt av Fiskeri- og kystdepartementet ved statsråd Lisbeth Berg-Hansen i november 2010, side 16, punkt 5.2

prisstigning som følge av markedssituasjonen. Dette vil kunne virke belastende på resultatet dersom man tar med seg slike holdninger inn i en fastsettingsprisessen.

2.4 Fiskesalgslagenes kompetanse til fastsetting av minstepris

Legalitetsprinsippet er en av de helt sentrale normene som salgslagenes kan komme i konflikt med under utøving av kompetanse, og lovkravet i norsk rett er en åpenbar begrensning på fiskesalgslagenes enerettsområde. I forhold til monopolister vil det ifølge Smith innebærer at «visse inngrep ikke kan bygge på monopolisters rådighet over kontraktsgjenstanden i seg selv, men forutsetter hjemmel i lov eller tilsvarende»³⁵.

Lovkravets betydning i forhold til monopolister kom klart til uttrykk i kornforretningsdommen i Rt. 1964 s. 534, og Smith fremhever at dommen har en klar parallell til fiskesalgslagenes rettsstilling og gir et sentralt uttrykk for innholdet i rettsnormen.

I kornforretningsdommen³⁶ fra 1964 hadde Statens Kornforretning legalmonopol på omsetning av kraftfor til grossist. I den forbindelse hadde statens kornforretning sendt ut en avtale for signering det de med bl.a. generelle krav om omsetningens størrelse og grossistens lagerkapasitet. Da en mindre grossist ble nektet levering av kraftfor på grossistvilkår fordi han ikke oppfylte kornforretningens generelle kvantumskrav fikk han først dispensasjon for en gitt periode. Grossisten var ikke fornøyd med vilkårene for dispensasjon eller med sin usikre stilling og bestred dette rettslig. Høyesteretts flertall (3 mot 2) la til grunn at det måtte kunne vises til grunnlag i lov eller forarbeider for at visse inngripende disposisjoner kunne opprettholdes. Monopolets kompetanse kunne ikke strekke seg lengre enn hjemmelsgrunnlaget, det er altså kompetansen selv, ikke dens grenser som krever særskilt begrunnelse. Dommer Endresen stiller et skille mellom forretningsvilkår av «reguleringsmessig» og rent «forretningsmessig» art³⁷. Her fremgikk det at vilkår av reguleringsmessig art må ha hjemmel i lov mens vilkår av forretningsmessig art kan knyttes til monolets forretningsdrift og trenger ikke hjemmel i lov. Minsteprisfastsetting av et legalmonopol må sies å være en avgjørelse av reguleringsmessig art. I 1964 fremkom

³⁵ Eivind Smith, Organisasjoner i fiskeriforvaltningen, 1979, s. 214

³⁶ Rt. 1965 s. 534

³⁷ Rt 1965 s. 534

fastsettingskompetansen av fiskesalgslagenes forretningsregler, mens kompetansen i fiskesalgslagslova av 2013 ble tydeliggjort i lovens § 11. Kornforretningsdommens sonderinger mellom avgjørelser av reguleringsmessig og forretningsmessig art er i dag like aktuelt som i 1965 – altså må fastsettingskompetansen ha hjemmel i lov.

2.4.1 Det rettslige kompetansegrunlaget

Kompetansegrunnalet for fastsetting av minstepris i § 11 første ledd forteller oss at fastsetting av minstepris er en *kan*-bestemmelse og ikke en *skal*-bestemmelse. Fastsetting av minstepris er altså gjenstand for diskresjonært skjønn fra fiskesalgslagenes side.

Dersom fiskesalgslagene ønsker å fastsette minstepris slår bestemmelsen fast at formålet med fastsetting av minstepris er å få til en *rimelig fordeling* av inntekten i markedet mellom fisker og industri. Formålsbestemmelsen innebærer en begrensning for hvor langt salgslaget kan gå i å ivareta fiskernes interesse. Det er med andre ord ikke fiskesalgslagene alene som har rett til en rimelig inntekt, det skal også industrien kunne ha. Eckhoff³⁸ skriver at distributøren normalt sett forsøker å oppnå noe gjennom fordelinger – i dette tilfellet vil det være en rimelig fordeling som forsøkes oppnådd. Disse fordelingene kalles formål og man må regne med at det er sammenheng mellom hvordan en distributør gjennomfører og begrunner sine fordelinger. Det må videre skilles mellom formål og faktiske virkninger. Ulik rimelighetsoppfatninger medfører at vi i det videre må ta utgangspunkt i en objektiv rimelighetsoppfatning.

Forarbeidene³⁹ sier følgende om rimelighetsbetraktningen dersom det er uenighet mellom partene om fordeling av inntekten fra markedet:

«Spørsmålet om kva som er rimeleg må likevel ta utgangspunkt i ei objektiv vurdering av forholda, og nødvendigvis byggje på ei heilskapsvurdering av ei rekkje ulike forhold.»

³⁸ Torstein Eckhoff, *Rettferdighet ved utveksling og fordeling av verdier*, Universitetsforlaget 1971 s. 241

³⁹ Ot.prop. nr. 93 L (2012-2013) s. 44

Videre sier forarbeidene at alle som er involvert i minsteprisfastsettelsen skal være fleksibel og fokusert på hovedhensynet som er at minsteprisen skal sørge for en rimelig fordeling av forventet inntjening i markedene for sluttproduktene⁴⁰.

Lovgivers mål var tydelig å tvinge frem en felles forståelse mellom partene på forhold som var objektive og målbare. Hvilke momenter som tidligere har vært vektlagt under prisforhandlingene er også behandlet i forarbeidene. Den partssammensatte arbeidsgruppen oppnevnt av regjeringen opplistet en rekke generelle hensyn gruppen mente prisfastsettingsskjønnet burde fastsettes etter. I forlengelsen av dette trekkes det frem hensyn til fiskeflåten og sjømatindustriens inntjening, forholdene til markedene (stabilitet vs. fleksibilitet), geografiske forhold av betydning for flåten og industrien, og kvalitet for alminnelig god vare.

Dersom det er enighet mellom partene om hvilke forhold som er objektive og kan måles, desto enklere vil det være å foreta en helhetlig rimelighetsbetraktning som ivaretar begge avtalepartene.

I lovens forarbeider understreker Fiskeridepartementet også at salgslagene har et betydelig ansvar når de får myndigheten til å fastsette minstepriser. Det heter i Ot. prop. 93 L (2012-2013) s. 26:

”Forslaget om ei mekling der salslaget likevel har siste ordet dersom meklinga ikkje fører fram, sikrar på same måten som dagens system at ein kan peike på kven i næringsstrukturen som er ansvarleg for den minsteprisen som vert fastsett. Når dette er eit salslag, eigd og styrt av fiskarane gjennom deira organisasjonar og der dei som vert valt til å styre laget står til ansvar overfor fiskarane, må ein kunne leggje til grunn at denne klare samanhengen mellom myndigheit og ansvar sikrar at det vert teke ansvarlege avgjerder.”

Departementet presiserer i tillegg at fiskernes interesser ikke er høyest mulige minstepriser, men «*langsiktige moglegheiter for sal av fangsten sin, og dermed av at kjøparane også har ei rimeleg avkastning på verksemda si*».

⁴⁰ Ot.prop. nr. 93 L (2012-2013) s. 25

Annet ledd slår fast at minstepris skal avgjøres av fiskesalgslaget og de andre partene i fellesskap, dette innebærer ikke at industrisiden kan kreve minsteprisforhandlinger. Det er fiskesalgslaget som har den formelle fastsettingen etter at det er oppnådd enighet i forhandlingene, og de er bundet at prisen det ble oppnådd enighet om.

Når det gjelder forbud mot en urimelig pris må det nevnes at det ikke er mulig å peke på en klar grense for hvilken pris som er umulig. Det vil alltid være et visst spillerom i forhandlingene om hvor minsteprisen bør ligge. Kjøperne på den ene siden ønsker profittmaksimering og vil derfor ha lavest mulig priser. Når salgslagene da velger å sette minsteprisen høyere vil det alltid være risiko for kjøpestopp. Det faktum at det kun noen få ganger har vært sanksjonert kjøpestopp indikerer at prisnivået på minsteprisen har vært å anse som rimelig.

Smith⁴¹ opererer med to ulike begreper for fastsetting av minstepris;

«**Markedsriktig pris**» tar utgangspunktet i markedsforholdene og tar sikte på å gi fiskerne det som blir igjen slik at kjøperne får dekket sine kostnader og fått en rimelig fortjeneste. Denne beskrivelsen er nokså likt som dagens lovtekst som tar sikte på en «rimelig fordeling» av inntektene i markedet, dog ikke helt likt - men forutsetningene var heller ikke like. Det som er ulikt fra 1979 og i dag var at det var mulighet for prisstøtte fra staten i 1979.

«**Sosiale priser**» ville reflektere ønsket lønnsnivå (minstelønn) for fiskerne basert på arbeidsinnsats og kostnader der man sammenlignet seg med andre næringer.

Ettersom prisstøtten tidligere fungerte som et sikkerhetsnett, måtte den nye lovteksten sikre seg at når minstepriser skulle fastsettes, skulle den ta sikte på en rimelig fordeling – dermed legger den ikke utelukkende risikoen på kjøperne dersom det var lave konjunkturer i markedet. Når loven tar utgangspunkt i en rimelig fordeling av inntekten innskrenker den handlingsrommet for priskompetansen. Dersom man skulle fastsette sosiale priser på bakgrunn av sammenlignbare næringer med høy lønnsvekst mens det samtidig var lavkonjunkturer i fiskerinæringen ville det slå helt feil ut. For det tilfellet markedet ikke var villig til å betale mye for fisken, ville fiskekjøperne ikke kunne fått en rimelig andel av

⁴¹ Eivind Smith (1979) Organisasjoner i fiskeriforvaltningen, Oslo, Tanum-Nordli s. 258

inntekten. Det nevnes her at Arntzen argumenterer i Lov og Rett for at loven ikke gir salgslagene kompetanse til å fastsette sosiale priser⁴². Dersom prisene skulle sikre fiskerne en minstelønnsstandard måtte formålet ha sterkere forankring i rettskildene.

Fiskesalgslagslovas ordlyd gir rom for å tolke loven dit at salgslagene er begrenset til å fastsette markedsriktige minstepriser. Priskompetansen er likevel selvstendig i den forstand at salgslagene kan bestemme hva som skal tas ut av markedet, hvilke kostnader som skal legges til grunn og hvilken margin på fortjenesten som skal godtas. Det er her den skjønsmessige vurderingen ligger og det påpekes at man må være bevisst de ulike partenes størrelser. Større bedrifter har stordriftsfordeler og små bedrifter kan ligge nær mulighetene for leveranse, men som ikke har samme driftsfordeler. Minsteprisen kan i et tenkt tilfelle være egnet til å slå ut små- og mellomstore fiskekjøpere.

2.4.2 Avgrensning til konkurranselovgivningen

Konkurranselovens § 10 slår fast at enhver avtale mellom foretak, enhver beslutning truffet av sammenslutninger av foretak og enhver form for samordnet opptreden som har til formål eller virkning å hindre, innskrenke eller vri konkurransen er forbudt, mens § 11 sier at "*utilbørlig utnyttelse av dominerende stilling er forbudt.*»

Salgslagenes lovfestede monopol på omsetningen av marine ressurser i første hånd samt monopol på ensidig fastsetting av minstepriser står i direkte kontrast med formålet i konkurranseloven om å fremme fri konkurranse for å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser. Fiskesalgslagslova har på sin side som formål å medvirke til ei bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning av viltlevende marine ressurser ved å legge til rette gode rammer for førstehåndsomsetningen og ved å sikre dokumentasjon av ressursuttaket. Salgslagenes kompetanse til å ensidig fastsette minstepris bygger på konkurranselovens § 3, og i forskrift 23. april 2004 nr. 651⁴³ der det gjøres unntak for lovens § 10 og § 11.

⁴² Svein Kristian Arntzen, artikkel i Lov og Rett 2011 om «Fiskesalgslagenes prisfastsettingskompetanse», s. 159-169

⁴³ Lov 05. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven) og forskrift 23. april 2004 nr. 651 om forbud mot samarbeid mv. innen landbruk og fiske

Fiskesalgslagslova er dermed basert på et unntak i konkurranselovgivningen, en videre vurdering av rang og evt. motstrid av rettsregler er dermed ikke nødvendig.

2.4.3 Avgrensning mot pristiltaksloven

Retten til å fastsette minstepris er en av hovedpunktene i omsetningssystemet, og priskompetansen har vært omstridt siden dens inntreden i omsetningssystemet. Begrepet «pris» er ikke nevnt i fiskesalgslagsloven, men priskompetansens viktighet ble understreket ved at den eksplisitt ble tatt inn i lovteksten i den nye fiskesalgslagslova av 2013.

Prisfastsettingskompetansen berøres videre av lov av 11. juni 1993 nr. 88 om pristiltak.

Pristiltaksloven hjemler grunnlag for å fatte vedtak om prisregulering i enkelte tilfeller.

Pristiltakslovens § 2 første ledd første punktum sier følgende om urimelige priser og forretningsvilkår «*Det er forbudt å ta, kreve eller avtale priser som er urimelige*». Annet ledd definerer pris som vederlag av enhver art uten hensyn til om det ellers brukes andre betegnelser som godtgjørelse, salær, honorar, frakt, takst, leieavgift eller liknende.

Forarbeidene til pristiltakslova legger vekt på at det kun er urimelig høye priser som rammes av begrepet «urimelige priser» - ikke urimelig lave priser⁴⁴. Ved rimelighetsvurderingen vil utgangspunktet være at prisen sees i forhold til vanlig markedspris.

Mens pristiltaksloven stiller som vilkår forbudet mot «urimelige» priser, har fiskesalgslagslova som vilkår at minsteprisen skal reflektere en rimelig fordeling av inntekten fra markedet. Det vil altså være førende for fastsettingen at minsteprisen at vilkårene i de to lovene ikke må komme på kant med hverandre. Den minstepris som fastsettes må reflektere begge vilkår for å ansees som legitim. Det er i denne forbindelse relevant at fiskesalgslagenes fastsettingsskjønn beror på en helhetlig vurdering som reflekterer markedsprisen. For å kunne vurdere om minsteprisen er urimelig høy kreves det vil en god oversikt over markedet.

2.4.4 Hvordan fastsettes prisen?

⁴⁴ Ot.prop. nr. 41 (1992-1993) s. 119, kap. 12, til § 2 om urimelige priser og forretningsvilkår

Mens råfiskloven ikke la føringer for hvordan prisen skulle fremkomme, stiller fiskesalgslagslova en klar plikt til at partene skal forhandle om minstepris. Forhandlingenes art vil variere etter valgt omsetningsmodell, mens man ved dynamiske priser forhandler om selve modellen som skal benyttes for fastsetting vil man i ordinære minsteprisfastsettinger forhandle om selve prisen basert på kunnskaper om markedet.

Rognes skriver at *«forhandlinger er den kritiske fasen i inngåelse av avtaler, og måten forhandlingene håndteres på er dermed av avgjørende betydning for hvilke resultater som oppnås»*.⁴⁵

Smith⁴⁶ skriver at forhandlinger må bygge på en utveksling av informasjon og synspunkter mellom partsrepresentanter som er personlig til stede på samme plass. Det er viktig at kjøpersiden får anledning til å sette frem sine synspunkter før minsteprisen fastsettes, dette forutsetter at kjøpersiden er kjent med at avgjørelse skal tas (varsel) og forutsettes et minimum av kunnskap om grunnlagsmaterialet. Forvaltningsmessige prinsipper som varsel om at pris skal fastsettes, partsoffentlighet og mulighet for partene å fremføre egne argumenter/kontradiksjon er sentrale forutsetninger. Salgslagene på sin side må høre kjøpernes argumentasjon samt redegjøre for egne standpunkter og bakgrunnsmateriale. Etersom fiskesalgslagslova setter forhandlinger som en forutsetning (i motsetning til gammel lov) er det nærliggende å legge til grunn at det her også er en plikt til å inngå i faktisk drøftelse, altså ut over det at partene bare legger frem hver sin side av saken. Det er derimot på det rene at det ikke foreligger noen plikt til å ta hensyn til kjøpersidens synspunkter ut over det faktum at minsteprisen skal representere en rettferdig fordeling av inntektene fra markedet. Det foreligger under ingen omstendigheter en plikt for salgslagene å gi etter for kjøpersiden.

Kravet til forhandlinger tilsier at det fra fiskesalgslagene må være skranke der må foreligge et minimum av prosessuelle krav rundt selve forhandlingen. Betyggende saksbehandling i forkant av forhandlingene og en betryggende forhandlingsprosess er slike eksempler. Det faktiske resultatet av forhandlingene blir da mindre viktig. En betryggende prosess vil medføre at det kommer pålitelig informasjon fra begge parter om forståelsen av

⁴⁵ Jørn K. Rognes (2008) Forhandlinger, Oslo, Universitetsforlaget s. 13

⁴⁶ Eivind Smith (1979) Organisasjoner i fiskeriforvaltningen, Oslo, Tanum-Nordli s. 253

markedssituasjonen samt kjøpernes evne til å bære byrden av en fastsatt minstepris. Salgslagene bestemmer hvilken tyngde de ulike synspunktene skal få, men lagene bør ta inn over seg kjøpernes økonomiske vurderinger og forståelse av markedssituasjonen når prisene fastsettes. Det vil ikke være direkte konsekvenser som følger av loven slik den står i dag dersom lagene velger å se bort fra kjøpersidens argumenter. Det som derimot vil kunne komme som en konsekvens er at lagene kommer i utakt med lovens intensjon, og det vil svekke lovens legitimitet hos borgerne og hos lovgiver. Det vil kunne komme offentlige uttalelser fra ulike hold som videre svekker fiskesalgslagenes stilling, eller som kommer i form av sterke anbefalinger, oppfølging fra forvaltning og politikere. Minsteprisen har vært et omstridt tema siden dens inntreden, nødvendigheten av en betryggende prosess og rettferdig resultat er av den grunn helt essensielt.

En annen konsekvens – og det presiseres at denne konsekvensen vil være den ytterste; dersom minsteprisene ikke er til å leve med for kjøperne vil de kunne innføre kjøpestopp. Kjøpestopp innebærer tap for begge parter og det vil være særdeles vanskelig for partene å hente seg inn igjen etterpå, og en slik sanksjon vil derfor være alvorlig og svekke relasjonen ytterligere mellom partene. Partene er helt avhengig av markedet, og kjøpestopp vil kunne medføre at norsk fisk taper i konkurransen om markedet. Det kan dermed ikke understrekes nok at hensikten med prosessen er å føre partene sammen for en enighet. Utveksling av informasjon og argumentasjon er en forutsetning for et godt forhandlingsgrunnlag som igjen vil gi tillitsvekkende resultater.

2.4.5 Obligatorisk megling dersom forhandlingen ikke fører frem

Megling er et viktig del av mange systemer som baserer seg på forhandlinger. For det tilfellet at partene har kjørt seg fast og ikke ser noen utvei vil det å kunne presentere saken sin for en uavhengig part kunne «lette på trykket» og samtidig også virke skjerpene på argumentasjonen. Inntreden av en tredje og uavhengig part vil også kunne virke nøytraliserende på et evt. skjevt maktforhold – ettersom den ene parten har rett til å ensidig fastsette minstepris. Megling har i forkant av fiskesalgslagslova vært utprøvd flere ganger uten at det ble innført permanent. Smith argumenterte i 1979 for at en obligatorisk megling enten måtte komme fra lagene selv eller at det måtte en lovendring til, og det skulle han få rett

i.⁴⁷ Det har flere ganger vært forsøkt å få til faste meglingsordninger uten hell før ordningen bli innført gjennom fiskesalgslagslova av 2013.

Selv om prinsippet om forhandlinger og ensidig fastsetting av minstepris står fast, må tvungen megling medføre faktiske endringer for partene. Det å møte i nemd kan oppleves som skjerpene⁴⁸ for partene, og tilstedeværelsen av en uavhengig tredjepart virker nøytraliserende for fastlåste situasjoner.

I forkant av loven av 2013 var det knyttet usikkerhet rundt meglingsnemdas rolle, om nemda ville nemda ta standpunkt og vise vei med anbefalinger eller om nemda ville være nøytral, sistnevnte har vist seg å bli praksis.

2.4.6 Grenser for selve prisfastsettingen

Priskompetansen er avgrenset av flere forhold, ovenfor er nevnt begrensningen opp mot annen lovgivning. Prisen avgrenses også i fiskesalgslagslova, dette skal jeg komme nærmere inn på nedenfor. I tillegg ligger det en åpenbar begrensning mot kjøpersiden ettersom fiskesalgslagene ikke kan pålegge noen å kjøpe fisken. Minsteprisen vil da være begrenset at den ikke må være så urimelig at de priser seg ut av markedet, markedet må kunne bære byrden av minsteprisen for å få fisken solgt.

Torskfiskutvalget⁴⁹ formulerte det slik i 1957:

«det nødvendige korrektiv for feilvurderinger fra salgsorganisasjonenes side ligger i risikoen for at kjøperne på grunnlag av markedsprisen ikke kan eller vil kjøpe fisken til de fastsatte priser».

Dette gjenspeiler seg i dagens lovgivning der begrepet «rimelig fordeling» står sentralt.

Priskompetansens praktiske betydning er her allerede sterkt begrenset.

Selv om priskompetansen er begrenset mot mange faktorer er det på det rene at herredømme over slik prisfastsettingen har stor betydning – ikke bare av rettslig art men også i praksis.

⁴⁷ Smith (1979) Organisasjoner i fiskeriforvaltningen, Oslo, Tanum-Nordli s. 255

⁴⁸ Telefon intervju med Willy Gotliebsen, omsetningssjef i Norges Råfisklag 03.04.2018

⁴⁹ St. mld. Nr. 71 for 1959 – Torskfiskutvalgets innstilling av 1957 s. 100, spalte 2

2.5 Prosessuelle krav til fastsetting av minstepris

Fiskesalgslagenes rettslige kompetansegrunnlag for fastsetting av minstepris fremkommer klart av §§ 11 og 12. Når vi skal ta stilling til salgslagets forpliktelser ved fastleggelsen av minsteprisene er det viktig å merke seg at dette er en form for offentlig myndighetsutøvelse med hjemmel i lovens § 12. Det fastslås i lovens § 11 at forvaltningslovens kapittel VII ikke gjelder, men det betyr kun at de formelle reglene for behandling av forskrift ikke gjelder. For at resultatet av minsteprisfastsettelsen skal kunne oppleves som legitim er det viktig med gode rammer rundt prosessen.

Selv om man formelt sett ikke er bundet av forvaltningsloven må man legge til grunn forvaltningsrettslige prinsipper for å sikre seg en betryggende prosess. I utgangspunktet setter loven ikke krav til annet enn at minsteprisen skal oppnås ved forhandlinger og at resultatet skal være en rimelig fordeling. Det stilles ingen prosessuelle krav til selve forhandlingene i loven – de er basert på frivillighet fra salgslagets side. Det vil slik sett ikke få noen rettsvirkninger av at forvaltningsrettslige prinsipper ikke blir fulgt under forhandlingsprosessen. Konsekvensen av en forhandlingssituasjon som ikke bærer preg av betryggende prosess er at fiskesalgslagene kan komme i utakt med lovgivers intensjon og at ordningen mister sin legitimitet. Prosessen må gjenspeile følgende for å oppnå legitimitet:

Fiskesalgslaget må i forkant og under forhandlingene vise til en forsvarlig saksbehandling der det er åpenhet om all informasjon som er relevant for forhandlingene. Forhandlingsgrunnlaget som ligger til grunn for en påstand om gitt minstepris må være grundig gjennomarbeidet med relevante argumenter og korrekt faktagrunnlag. Salgslagene har på sin side også en plikt til å utrede forhold som gjør at man sitter igjen med et helhetlig bilde og dermed får muligheten til å vurdere hva som faktisk er rimelig fordeling av inntekter mellom partene. Alle parter må få fullt innsyn og rett til å uttale seg om de forhold som er relevant, transparens er særlig viktig ettersom minsteprisinstituttet er bygd opp som et monopol. Forhandlingsgrunnlaget må være grundig gjennomarbeidet og de fakta som legges til grunn for påstand om en gitt pris.

Dersom partene ikke oppnår enighet ved forhandlinger skal spørsmålet legges frem for meglingsnemda. Begge parter kan i utgangspunktet når som helst bryte forhandlinger og kreve meglingsnemda. Imidlertid kan ikke meglingsnemda gjøre vedtak som er bindende for partene, til

syvende og siste kan fiskesalgslaget ensidig fastsette minstepris dersom det ikke oppnås enighet under forhandlinger eller megling. Oppnevning av medlemmer til meglingsnemnd og fremgangsmåte er nærmere beskrevet i lov og forskrift.

§ 12. Framgangsmåte ved usemje

Dersom partane gjennom forhandlingar ikkje vert samde om minstepris, skal spørsmålet om minstepris leggast fram for mekling. Departementet kan i forskrift gje nærare føresegner om samansetjing av meklingsnemnda og korleis meklinga skal gjennomførast.

Dersom mekling ikkje fører fram, kan fiskesalslaget fastsetje minstepris.

I § 3 i forskrift om førstehandsomsetning av viltlevande marine ressursar⁵⁰ er det fastsatt følgende prosessuelle krav til meglingen:

Det skal være 2 ulike meglingsnemder, en for hvitfisk og en for pelagisk sektor.

Oppnevning:

Nemdsleder oppnevnes av riksmegleren og departementet skal oppnevne 2 medlemmer til hver nemd som partene er enige om. Ved uenighet om hvem som skal foreslås kan partene foreslå 2 medlemmer hver, en med generell økonomisk kompetanse knytt til næringsøkonomi/global handel, og ett medlem med fagkunnskap om henholdsvis hvitfisksektoren og pelagisk sektor. Det skal oppnevnes personlige varamedlemmer etter forslag fra partene. Nemdsmedlemmene oppnevnes for 3 år av gangen med mulighet til ytterligere forlenging i 3 år. Oppnevningen skal skje i samsvar med likestillingslovens § 13 og forskrifter og organisasjonene skal foreslå en kandidat av hvert kjønn for hver kandidat som oppnevnes.

⁵⁰ Forskrift 20. desember 2013 nr. 1665 om førstehandsomsetning av viltlevande marine ressursar, F20.12.2013 nr. 1665

Om prosessen:

Melingen skal startes så raskt som mulig men senest innen 2 virkedager etter brudd og megling er anmodet. Anmodning om megling skal skje skriftlig og sendes departement og Riksmegler med kopi til de øvrige partene. Meglingen skal avsluttes så raskt som mulig og senest innen 5 virkedager etter start.

Krav til partene i prosessen:

Sammen med anmodning om megling skal partene sammen eller hver for seg legge frem dokumentasjon om pris-, kostnads- og markedsforhold for fisk og fiskeprodukter nasjonalt og globalt. Anmodning om ytterligere dokumentasjon skal legges frem for nemda straks.

Generelle krav under prosessen:

Selve prosessen med megling er underlagt taushetsplikt og det er protokollplikt for dato, sted, parter, tilstedeværelse, hva som omfattes av meglingen grunnlagsdokumentasjon og sluttresultat. For det tilfellet at nemda har foreslått løsning skal det protokollføres uavhengig av utfallet av meglingen.

Kostnadsfordeling av utgifter til megling fordeles likt mellom partene.

Meglingsnemda må selv foreta en vurdering basert på den faktiske markedssituasjonen sett opp mot lover og forarbeider for å gjøre seg opp en formening før salgslagene fastsetter prisene. I den grad meglingen ender opp med et forslag fra nemda vil det være nemdas oppfatning hva som i den konkrete situasjonen er riktig pris etter lovens § 11. Uansett hvilken retning fastsettingen tar for fiskesalgslaget – og særlig dersom de velger å avvike fra nemdas forslag må de ha en begrunnelse for å gjøre det. Minsteprisen som fastsettes må underlegges et rettslig sakslighetskrav – sidestilt med enhver annen offentlig myndighetsutøvelse.

3 Oppsummering og rettspolitisk vurdering

Jeg vil i det følgende referere til den politiske situasjonen rundt dagens systems og deretter oppsummere sentrale funn i undersøkelsen –de lege lata. Deretter vil jeg gå over til en rettspolitisk vurdering av dagens situasjon med avsluttende merknader.

3.1 De lege lata

De villlevende marine ressursene hører til det norske fellesskapet⁵¹ og fiskesalgslagslova har derfor en viktig rolle i en slik sammenheng. Fiskesalgslagslova skal medvirke til en bærekraftig og samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning av villlevende marine ressurser ved å legge til rette for gode rammer for førstehåndsomsetninga og ved å sikre dokumentasjon av ressursuttaket. Fiskesalgslagslova er et legalt monopol i førstehåndsomsetninga, og lagenes kompetanse til fastsetting av minstepris er begrenset av de rammene som oppgaven har skissert. Lagenes kompetanse har vært omstridt over lang tid. Moxnesutvalget viste til at sjømatindustrien gikk inn for en omfattende liberalisering av daværende lov, mens representanter fra fiskesiden i stor grad ønsket daværende lov videreført. Kravet om mer likeverdige forhandlingssituasjoner fikk for alvor tyngde i Moxnesutvalgets utredning.

Regjeringen Solberg gikk i Meld. St. 10 (2015-2016) inn for å fjerne salgslagenes monopol på fastsetting av minstepris⁵², men forslaget fikk ikke gjennomslag i stortinget. Det var en helt klar politisk vilje til å opprettholde systemet med minstepris.

Det ble imidlertid erkjent at det knyttet seg en rekke utfordringer med prisfastsettingen på første hånd og det ble vedtatt å sette ned en ekspertgruppe som skulle gjennomgå salgslagenes praksis for fastsetting av minstepris, gi råd om forenklinger i prosessen og hvordan markedsmekanismene kunne fungere bedre innenfor dagens rammeverk⁵³.

⁵¹ Lov 06. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av villlevende marine ressursar (Havressurslova), § 2

⁵² St.meld. (2015-2016), En konkurransekraftig sjømatindustri, s. 65, venstre spalte

⁵³ «Forenklinger og forbedringer innen førstehåndsomsetning av fisk» Rapport av 16.12.2016 fra ekspertgruppe nedsatt av Nærings- og fiskeridepartementet s. 33

Ekspertgruppens rapport om forenklinger og forbedringer innen førstehåndsomsetning av fisk som direkte berørte minsteprisen var bl.a. forslag om at det skulle opprettes en nasjonal referanseprisindeks basert på omsetning av de mest sentrale fiskeslagene, og at næringen selv burde avtale hvem som skulle drifte en slik indeks. Videre mente ekspertgruppen at minstepris skulle fastsettes som en funksjon av den nasjonale referanseprisindeksen og beregnes dynamisk. Det burde videre være avstand mellom markedspris og minstepris for å skape rom der markedsmekanismene kunne fungere bedre.

Ekspertgruppen pekte på salgslagenes ansvar for å legge til rette for en bra markedsplass og utnytte det mulighetsrommet som ligger innenfor fritt valg av omsetningsformer, det ble spesielt pekt på at burde tilrettelegges for auksjonsmarked. Salgslagene måtte være bevisst sin monopolstilling slik at de ikke gir selger en urimelig posisjon sammenlignet med kjøper. Ekspertgruppen foreslo økt åpenhet om oppnådde priser og kvalitetsavvik i auksjonsmarkedet. Ekspertgruppen mente også at det burde utvikles objektive vurderinger av fangstens kvalitet ved mottak slik at vurderingene kunne tas i bruk i prisfastsettingen, med prisfastsetting menes i denne sammenheng omsetningsverdi og ikke fastsetting av minstepris.

3.1.1 Sentrale funn i undersøkelsen

Grensene for prisfastsettingskjønnet trekkes opp av fiskesalgslagslovas formål, forarbeider og forskriftene om førstehåndsomsetning. Det er på det rene at fiskesalgslagene ikke kan fastsette minstepris ut fra ren egeninteresse for sine medlemmer, det har en plikt til å fastsette en minstepris som gir en rimelig fordeling av forventede inntekter mellom fiskerne og industrien. Det er heller ingen hjemmel som støtter opp såkalte «sosiale» minstepriser som skal garantere fiskerne en minstelønn. Det er på den andre siden anledning til å trekke inn andre forhold som fremmes gjennom fiskerilovgivningen, og da spesielt gjennom havressurslovas formål⁵⁴ om å medvirke til å sikre sysselsetting og bosetting i kystsamfunnene. Likevel slik at hensynene ikke kan gå ut over kravet om rettferdig fordeling. Det er særlig viktig med en kartlegging av den reelle markedssituasjon og at partene legger frem sine vurderinger for hverandre. Det kan være stor uenighet mellom partene om hva som faktisk er en relevant fordeling, og en god prosess vil da være særlig viktig før fastsetting.

⁵⁴ Lov 06. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av viltlevande marine ressursar § 1

Undersøkelsen viser at loven har fleksibilitet og at fiskesalgslagene har et vidt skjønn for å fastsette minstepris ut fra begrepet «rettferdig fordeling». Det som er særlig viktig i denne sammenhengen er at fiskesalgslagene er sitt ansvar bevisst, og utviser forsiktighet i fastsettingen. I dag er det politisk vilje til at prisfastsettingskompetansen forblir hos fiskesalgslagene, men denne viljen må ikke tas for gitt.

Oppgaven vil i det følgende peke på utfordring innenfor dagens lovverk.

3.2 Rettspolitisk vurdering – de lege ferenda

3.2.1 Likeverdighetsprinsippet – makt

Råfiskloven skulle bidra til å utjevne maktforholdet mellom partene, og dette var likeverdighetsprinsippet opprinnelige innhold.

I dag forholder det seg slik at partene skal forhandle om minstepris, og da er partenes stilling ikke ubetydelig. Med partenes stillingen menes her styrkeforholdet mellom partene, og styrkeforholdet mellom partene vil være bestemmende for deres posisjon under forhandlingene. Styrkeforhold mellom parter kan normalt variere pga. for eksempel profesjonalitet, størrelse, kunnskapsnivå, modenhet, vurderingsevne og grad av innsikt etc. Det synes ikke være tilfellet her, men i dette tilfellet er fiskesalgslagene tildelt kompetansen til å ensidig fastsette minstepris dersom man ikke oppnår enighet og den makten som ligger her er vesentlig. Det er både fordeler og ulemper med ensidig fastsetting. En av fordelene er at fastsetting kan skje raskt og uhindret, i motsetning til dersom saken måtte føres for annen rettsinstans for avgjørelse. Videre er det en fordel at verdisynet i samfunnet synes å trekke mot at fiskesalgslagene skal beholde fastsettingskompetansen, dagens system sikrer fiskerne lønnsom inntekt, sikrer rekruttering og bosetting langs kysten. Dette verdisynet kan dog snu seg fort om makt blir misbrukt. Argumenter som taler for likeverdighet vil være at et markedsstyrt system vil kunne fremme konkurranse, maksimere profitt og fremme norske råvarer i en global sammenheng.

Rognes⁵⁵ definerer makt slik at en bruker de maktmidler en har til rådighet for å forsøke å presse gjennom løsninger som er best for en selv, til tross for motstand fra den andre parten. William R. Ury mfl.⁵⁶ skriver følgende om makt:

“We define power, somewhat narrowly, as the ability to coerce someone to do something he would not otherwise do.”

Arntzen⁵⁷ fremholder at den sterke forhandlingsposisjonen til fiskesalgslagene påvirker utfallet av forhandlingene før og under mekling.

Ury mfl. beskriver dette fenomenet slik:

“The likely outcome of a dispute if taken to court or to a strike, for instance, helps define the bargaining range within which a resolution can be found.”⁵⁸

Dette innebærer at mekling er en mekanisme som vil fungere best om partene er likeverdige i den forstand at den ene parten ikke har det siste ordet. Jeg er langt på vei enig i dette synet. Selv om fiskesalgslagene plikter å fastsette minstepris som skal reflektere en jevn fordeling av inntektene i markedet – er ordlyden «jevn fordeling» underlagt et vidtrekkende skjønn. Partenes stilling som følge av at den ene parten har fastsettingsmonopol setter en åpenbar begrensning på forhandlingsresultatet. En slik ujevn maktbalanse kan føre frem et forhandlingsresultat som normalt ikke ville funnet sted om partene var jevnbyrdige og for eksempel til sist kunne ført saken frem for voldgift.

Det som tilsynelatende fremstår som en enighet under forhandlinger, blir en enighet fremkommet under sterkt press på grunn av kjøpersidens underlegne posisjon. All den tid man har tilgang på råstoff og et kjøpevillig marked vil presset mellom partene om fordeling av inntekten være mindre enn når råvaretilgangen eller markedet svikter. Dagens løsning har vist seg å fungere godt, men det er ingen tvil om at markedet nå har lyse tider. Mangelen på

⁵⁵ Jørn K. Rognes, Forhandlinger, 4. utgave, Oslo 2015, s. 168. Denne definisjon synes å bygge på Max Webers definisjon av makt i Max Weber, Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier, 2. utgave, Oslo 1990

⁵⁶ William R. Ury mfl. Getting Disputes Resolved. Designing Systems to Cut the Costs of Conflict, San Francisco 1988, s. 7

⁵⁷ Artikkel av Svein Kristian Arntzen i kritisk juss 2016 s. 163-176 «Minsteprisfastsetting på førstehåndsomsetning av villevende marine ressurser – en sak for jevnbyrdige parter?» s. 10 i artikkelen

⁵⁸ William R. Ury mfl. Getting Disputes Resolved. Designing Systems to Cut the Costs of Conflict, San Francisco 1988, s. 9

likeverdighet i forhandlingsposisjonene er etter mitt skjønn en av svakeste momentene med fastsettingskompetansen.

3.2.2 Bare en av partene kan kreve fastsetting

I dag er bestemmelsen om fastsetting en *kan*-bestemmelse og ikke en *skal*-bestemmelse, og det er fiskesalgslagene som kan kreve fastsetting. Det er derfor relevant å peke på svakheten med at bare en av partene kan kreve fastsetting. For de tilfellene der det er avtalt dynamisk fastsetting av minstepris er utfordringen minimal. For de tilfellene minsteprisen er fastsatt og det nedkommer store svingninger i markedet slik som ved finanskrisa, kan det få fatale følger for kjøpersiden dersom anmodning om ny fastsetting ikke blir tatt til følge.

På den ene siden kan krav om fastsetting fra begge sidene virke maktutjevne mellom partene og dermed også styrke minsteprisfastsettingens legitimitet. Den vil også kunne minke risikoen for at kjøpersiden blir stående med en fastsatt minstepris i et tilfelle der konjunktorene i markedet faller raskt.

På den andre siden vil det å gi kjøpersiden mulighet til å kreve ny fastsetting kunne virke undergravende på prosessen og den allerede fastsatte minstepris. For et gitt tilfelle der partene har undergått lange forhandlinger der for eksempel kjøpersiden ikke var fornøyd, vil krav om en ny forhandling like etterpå kunne undergrave den fastsatte minsteprisens legitimitet. Det vil også – i et gitt tilfelle der det var ulik tilgang på ressurser hos partene, være mulighet til å «slite ut» den ene siden som måtte ha tilgang på færre menneskelige ressurser til å gjennomføre forhandlinger. Forhandlingene er svært intense og krevende prosesser, og kostnadskrevende for partene. Det kan også tenkes at det vil være en utfordring med å bestemme for eksempel hvor mange ganger per år fastsetting kan kreves, hvor ofte fastsetting kan kreves og hvor lang tid det må gå før fastsetting kan kreves etter at en minstepris er satt.

Likevel fortjener er slik problemstilling å bli underlagt debatt. Fra sidelinjen er det vanskelig å si noe entydig om det burde være på den ene eller den andre måten. Det er styrker og svakheter ved begge sidene. Problemstillingen er absolutt aktuell og fortjener en sondering ut fra hensynet til de lege ferenda – slik retten burde vært.

3.2.1 Nemdas rolle under megling

Ved innføring av fiskesalgslagslova var nemdas rolle og fullmakter drøftet. Det var knyttet særlig interesse opp mot hvilken rolle nemda ville ta – ville den veilede og komme med anbefalinger eller ville den være objektiv og utelukkende opptatt av prosess. Sistnevnte har vist seg å bli praksis. Dertil vil det kunne tenkes at en tydeliggjøring av nemdas mandat vil kunne påvirke et sluttresultat der partene ikke oppnår enighet. Dersom nemda var forpliktet til å gi en veiledende uttalelse der partene ikke kunne komme til enighet, ville dette sette føringer for fastsetting av minsteprisen. Nemdas uttalelse ville ha legitimitet med grunnlag i nemdas uavhengige rolle. Selve oppnevningen av nemdsmedlemmene forutsetter at det er medlemmer med kompetanse til å kunne gi en veiledende uttalelse.

Til nå har det vært et politisk ønske om å skjerme nemda fra byrden med å måtte ta standpunkt til selve minsteprisen.

Slik jeg ser det en uttalelse fra nemd være veiledende for den minsteprisen som fastsettes, og kravet til en god begrunnelse fra fiskesalgslagene vil måtte skjerpes. Det måtte særlig gode grunner til om fiskesalgslagene skulle velge å se bort fra nemdas uttalelse. For det tilfellet at fiskesalgslaget valgte å gå bort fra nemdas veiledning, ville det virke undergravende på ordningens legitimitet. Veiledende uttalelser fra nemd vil kunne utjevne maktforholdet mellom partene og nemda bør etter mitt vurdering pålegges å gi veiledende uttalelser. Særlig relevant vil for eksempel være hvilke momenter som bør vektlegges i prisfastsettingen dersom partene ikke kommer til enighet under megling.

3.2.2 Minsteprisens forhold til rimelig fordeling av ressursrente

Loven legger herav opp til mer enn at bare de ulike markedsaktørene skal ha økonomisk lønnsomhet, rammene må bygges slik at de også kommer samfunnet til gode. For å måle samfunnsøkonomisk lønnsomhet⁵⁹ av fiskeriene må man foreta en nytte-kostnadsanalyse der fordeler og ulemper i fiskeriene oppsummeres.

⁵⁹ Store norske leksikon på internett, definisjon av samfunnsøkonomisk lønnsomhet, <https://snl.no/kostnad-nytte-analyse>, lenke kontrollert tilgjengelig på internett 30.04.2018

I november 2017 meldte Fiskeridirektoratet at driftsinntektene for den norske fiskeflåten økte for tredje året på rad⁶⁰. Økning i totale driftsinntekter og driftsoverskudd ga en driftsmargin på 22,9 prosent i 2016. Dette er den høyeste marginen som noensinne var målt for Fiskeflåten. Gjennomsnittlig førstehandspris på torsk økte med 15 prosent fra 2015 til 2016. Samtidig var fangstkvantumet på om lag samme nivå i 2016 som i 2015, noe som ga en historisk høy førstehandsverdi for torsk i 2016. Minsteprisen på fryst torsk fastsettes dynamisk hver 14. dag og prisen har fulgt markedet tett. Åpne systemer slik som auksjon sikrer enkel tilgang på fisk der den som verdsetter godet høyets får kjøpe det. Fryst torsk er en av de eksemplene der aksjonsformen fungerer godt. Der fisken sløyes og fryses er den holdbar lengre. Kjøperen er dermed ikke avhengig av å befinne seg i umiddelbar nærhet for å få ta i råstoffet ferskt, frossen fisk får dermed et større marked med flere kjøpere. Et sterkt marked med gode råstoffpriser sikrer en god ressursrente. Imidlertid ser vi at selv om det er bedre lønnsomhet i fiskeriene enn det noen sinne har vært, tenderer det til færre arbeidsplasser i distriktene blant annet ved at det blir færre mottak. Kompetansegrunnlaget forutsetter en rimelig fordeling av inntektene mellom fisker og kjøper, og lovens ordlyd inneholder ingen føringer som kunne være egnet til å fremme samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Det som er lønnsomt for fisker og kjøper trenger nødvendigvis ikke være lønnsomt i et samfunnsøkonomisk perspektiv, selv om god lønnsomhet gjerne gir samfunnsøkonomiske ringvirkninger. Det er etter mitt skjønn grunn til å se på om bestemmelsen om fastsetting av minstepris burde inneholde mer presise henvisninger til en rimelig fordeling av ressursrenta i fiskeriene.

3.2.3 Samme minstepris for ulik kvalitet

Slik systemet er i dag er det ikke fri tilgang på råstoff. Tilgangen styres av forskjellige variabler slik som for eksempel om produktet leveres fryst eller ferskt, leveringsplikt, omsetningsformer osv. Fiskekjøperen er begrenset ettersom det ikke er fri tilgang på råstoff slik som i et åpent marked, og det er allerede her en skjev maktbalanse. I artikkelen «markedssvikt på første hånd⁶¹» pekes det på at det er svært ulik kvalitet på fisk som leveres.

⁶⁰ Artikkel på Fiskeridirektoratets hjemmeside publisert 23.11.2017, «Beste resultat noensinne for fiskeflåten» <https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Nyheter/2017/1117/Beste-resultat-noensinne-for-fiskeflaaten>, lenke kontrollert tilgjengelig 30.04.2018

⁶¹ Artikkel av Geir Sogn-Grundvåg og Edgar Henriksen, Nofima publisert i økonomisk fiskeriforskning årgang 21 nr. 1 – 2011

Dersom fisk av dårligere kvalitet får samme minstepris som fisk av god kvalitet ligger det intet incentiv til å levere fisk av god kvalitet. Det medfører negative økonomiske konsekvenser for fiskekjøperen hvis han velger å kjøpe fisk av dårligere kvalitet til samme pris som konkurrenten som da har kjøpt fisk til samme minstepris, men av bedre kvalitet. Det kan etter et slikt resonnement argumenteres for en differensiering av minstepris basert på kvalitet.

På den andre siden er det relevant å se på om høyest mulig kvalitet er det markedet vil ha. Det er ingen automatikk i at lønnsomheten vil være høyere for fisk av høy kvalitet enn for fisk av adekvat kvalitet. Selv om høy kvalitet etterstrebes og kan virke konkurransefremmende i et marked vil markedet alltid søke etter å omsette det mest lønnsomme alternativet, som ikke nødvendigvis trenger å være dyr fisk av høy kvalitet.

Det er også en sammenheng mellom metode brukt ved fangst og kvalitet. Linefiske med krok viser seg å gi betraktelig bedre kvalitet enn for eksempel fangst med snurrevad, men er ikke like kostnadseffektivt⁶². Snurrevad er mer effektivt og tar opp større fangster, men store fangster gjør det igjen mer utfordrende å bløgge fisken raskt og større fare for klemskader som forringer kvalitet og holdbarhet. Linefiske med krok er forbeholdt de små båtene mens snurrevad kjennetegner større båter. På denne måten vil minsteprisen få en effekt slik at de med størst fangst får best fortjeneste – og linefisket må ta til takke med samme minstepris selv med bedre kvalitet og høyere kostnader knyttet til dette.

Linefisket gjøres fra de små båtene der båt og mannskap hører kystsamfunnene til. Linefiske sysselsetter mennesker langs kysten for eksempel til agning av line. Disse båtene leverer også i stor grad fisken til bearbeiding i de små kystsamfunnet og bidrar slik sett til å opprettholde arbeidsplasser og bosetning i distriktene – i tråd med formålet i havressurslova og fiskesalgslagslova.

Det bør etter min mening gjøres undersøkelser som ser på om fastsetting av minsteprisen er med på å fremme eller å hemme deltakerlovens formål om å opprettholde en differensiert flåte.

⁶² IBID

3.3 De lege ferenda

Det er i dag bred politisk enighet om at det bør være en minstepris, men ordningen med at fiskesalgslagene ensidig kan fastsette minstepris er underlagt langt større press. Da minsteprisen først ble innført hersket det kaotiske omsetningsforhold, dette er ikke situasjonen i dag.

Når man ser for seg retten slik den burde være er det ingen tvil om at det bør være en minstepris som sikrer en riktig fordeling av inntektene i markedet mellom fisker og fiskekjøper. Det er imidlertid flere momenter som kan drøftes i forhold til om en ensidig fastsetting av minsteprisen er egnet til å sikre en rimelig fordeling på grunn av den ujevne maktbalansen mellom partene.

Som nevnt tidligere er resultatene som tilkommer ved frihet gjennom avtale som utgangspunkt det beste for begge parter – man må gi og ta. For de tilfellene partene ikke greier å enes gjennom ordinære forhandlinger eller gjennom nemd, fastsettes prisen ensidig. Jeg har pekt på at nemda bør pålegges å gi veiledende uttalelser om de objektive forhold som bør legges til grunn ved ensidig fastsetting

Det faktum at fiskerne ved minstepris fikk tilbake faktisk råderett over eget råstoff og mulighet til å påvirke markedet og egen lønn, har vært en forutsetning for rekruttering av nye generasjoner fiskere. Når vi ser på minsteprisinstituttet skal dette sikre mer enn bare lønn, hele den norske fiskeriretten er bautet på å sikre bærekraftig utvikling, samfunnsøkonomisk lønnsom forvaltning av de viltlevende marine ressursene og medvirke til å sikre sysselsetting og bosetning i kystsamfunnene⁶³, og at de viltlevende marine ressursene tilhører fellesskapet i Norge⁶⁴. Fiskesalgslagslova skal legge til rette for gode rammer for førstehåndsomsetningen og sikre dokumentasjon av ressursuttaket⁶⁵. Det er ganske åpenbart at disse formålene neppe ville blitt ivaretatt under ren frikonkurrans av markedet. Lovgivningen har sikret et åpent fiskeri med ordnede rammevilkår, noe som har kommet begge sidene til gode. Nå har begge sidene kunnskapsrike og kompetansesterke organisasjoner som kan fremme sin sak. Min

⁶³ Lov 06. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av viltlevende marine ressursar (Havressurslova), § 1

⁶⁴ Lov 06. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av viltlevende marine ressursar (Havressurslova), § 2

⁶⁵ Lov 21. juni 2013 om førstehåndsomsetning av viltlevende marine ressursar (Fiskesalgslagslova), § 1

påstand er at ved å gi fiskesalgslagene enerett over førstehåndsomsetningen har man i stor grad lagt til rette for rammer som har medført en helt annen etisk standard ved at:

- Kvoter reguleres
- Åpenhet om marked og avtaler
- Minstepris sikrer fordeling av inntekt

Dersom kjøpestopp er kjøpernes eneste sanksjon mot for høye fiskepriser, ser man gjennom historiens øye at det ikke har forekommet ofte. Kjøpestopp er et ekstremt, og lite brukt virkemiddel. Dette kan benyttes som argument for at selve prisfastsettingen ansees som legitim fra kjøpersiden. Det vil altså være et argument for at priskompetansen fortsatt skal ligge hos salgslagene. Ensidig fastsetting er dessuten en kostnadseffektiv metodikk i motsetning til om det skulle være adgang til å klage over minsteprisene.

Fiskesalgslagslove ble vedtatt i 2013, og det er vel vanskelig å argumentere at lovens ordlyd ikke har vært formålstjenlig og skapt gode rammer rundt førstehåndsomsetningen. Tradisjonell fastsetting av minstepris for eksempel i hvitfisksektoren har vært basert på svært ressurskrevende forhandlinger som ikke tar høyde for de mange svingningene i markedet på ett år, til et system som begge sider er enige om som fastsettes markedsorientert hver fjortende dag. Det er kostnadseffektivt og innebærer liten grad av «ensidighet» fra fiskesalgslagenes side.

I dag er situasjonen med den mektige vøreieren langt på vei forbi. Fiskeriene har gjennomgått store endringer siden minsteprisens inntreden. Situasjonen der den enkle fiskeren som før sto alene mot overmakta er ikke like tilspisset lengre. Fiskerne har organisert seg og kunnskap om marked, kvalitet og forhandlinger har styrket fiskernes situasjon betraktelig. Fiskesalgslagslova tar sikte på å få en «rimelig fordeling» av inntektene mellom fiskesiden og industrien. Slik sett fordeler loven også risikoen mellom partene – slik den burde gjøre.

I lovens forarbeider understreker Fiskeridepartementet også at salgslagene har et betydelig ansvar når de tildeles myndigheten til å fastsette minstepriser. Det heter i Prop. 93 L (2012-2013) s. 26 at det er en klar sammenheng mellom den myndigheten og ansvaret som er gitt laget skal sikre at det blir tatt ansvarlige avgjørelser. Departementet presiserer i tillegg at

fiskernes interesser ikke er høyest mulige minstepriser men langsiktige muligheter for salg av fangsten. Fiskerne har også interesse av at kjøperne får en rimelig avkastning.

I forarbeidene legges det vekt på viktigheten av ansvarlige avgjørelser og det presiseres også at det skal tas hensyn til langsiktige muligheter for salg av fangsten. Dette innebærer at man ikke bare må se markedet an, men også fatte avgjørelser som virker stimulerende på markedet.

Ansvarlige avgjørelser er helt essensielt for at ordningen skal kunne ha legitimitet og videreføres også i fremtiden.

3.4 Avslutning

Det er lite forskning på området omkring fiskesalgslagenes kompetanse til fastsetting av minstepris. Jeg registrerer at det trekkes i retningen av at ordningen med dynamiske minstepriser større grad benyttes. Dette gir fleksibilitet og konkurransemessig fortrinn. Fastsetting av dynamiske minstepriser forutsetter et marked av en viss størrelse som er underlagt noenlunde like konkurransevilkår, der prisene gjenspeiler dette. De mindre fiskeriene der det ikke er konkurranse om råstoffet vil ikke tilbuds- og etterspørselsmekanismene fungere i like stor grad, og en referansepris vil i et slik tilfelle kunne bli kunstig å skulle styre etter. Det er helt åpenbart at dynamiske minstepriser fremmer konkurransemessige hensyn der fisk kan underlegges auksjon. For de tilfellene fiskeren har et alternativ til levering vil det kunne virke mot sin hensikt å fastsette dynamisk minstepris. Jeg er derfor tilhenger av at begge ordninger fortsatt skal opprettholdes, og at det foretas grundige vurderinger av hvilke fiskerier som bør underlegges den enkelte ordning.

Til sist vil jeg si at jeg mener en av årsakene til at ordningen med minstepris har fungert godt over mange år, er at den er innarbeidet og oppfattes som legitim, både av partene og i samfunnet. Ved vurderingen av den materielle og prosessuelle kompetansen anser jeg det som positivt at partene i stor grad forutsettes å komme til enighet om fastsetting av minstepris. Når det gjelder den personelle kompetansen later det til at det er stor vilje til å opprettholde fiskeslagslagenes priskompetanse, og det er slik jeg vurderer det, ikke grunn til å fjerne en ordning som fungerer. Hvis jeg skulle peke på noe med ordningen som burde styrkes, vil det være å søke å utjevne maktbalansen mellom partene.

Kildeliste

Lover:

Lov 14. desember 1951 nr. 3 lov om omsetning av råfisk (Opphevet)

Lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fiske og fangst

Lov 05. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger

Lov 06. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av viltlevende marine ressursar

Lov 21. juni 2013 om førstehandsomsetning av viltlevende marine ressursar

Forskrifter:

Forskrift 12. september 2003 nr. 1131 om leveringsplikt for fartøy med torsketråltillatelse F12.09.2003 nr. 1131

28. Forskrift 26. november 2010 nr. 1475 om registrering som kjøper av fangst, F26.11.2010 nr. 1475

Forskrift 20. desember 2013 nr. 1665 om førstehandsomsetning av viltlevende marine ressursar, F20.12.2013 nr. 1665

Forskrift 23. april 2004 nr. 651 om forbud mot samarbeid mv. innen landbruk og fiske

Offentlige dokumenter:

Ot.prp. nr. 59 (1938), Midlertidig lov om omsetning av råfisk

Ot.prop. nr. 41 (1992-1993) s. 119, kap. 12, til § 2 om urimelige priser og forretningsvilkår

Ot.prop. nr. 93 L (2012-2013)

NOU 1990: 24 Fiskeindustriens organisering og rammevilkår

NOU 2012: 2 Utenfor og innenfor - Norges avtaler med EU kap. 21.4.3

NOU 2016: 26 Et fremtidsrettet kvotesystem punkt 3.4.2

Kontali Analyse AS, «Prøveordning med meklingsinstans ved uenighet om prisfastsettelsen på fisk i første hånd – gjennomgang og vurdering» avgitt av Fiskeri og kystdepartementet i mai 2009

Rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av råfiskloven, oppnevnt av Fiskeri- og kystdepartementet ved statsråd Lisbeth Berg-Hansen i november 2010

St. mld. Nr. 71 for 1959 – Torskefiskutvalgets innstilling av 1957

St.meld. (2015-2016), En konkurransekraftig sjømatindustri

Pressemelding fra fiskeriminister Per Sandberg 6.7.2016 der det gis mandat for oppnevning av en ekspertgruppe, for å se på forenklinger og forbedringer innen førstehåndsomsetningen av fisk <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ekspertgruppeskal-forenkle-forstehandsomsetningen/id2507255/>, kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018

«Forenklinger og forbedringer innen førstehåndsomsetning av fisk» Rapport av 16.12.2016 fra ekspertgruppe nedsatt av Nærings- og fiskeridepartementet

Sjarkflåtens rolle i et fremtidsrettet kvotesystem s. 24, høringsnotat fra nærings- og fiskeridepartementet 12.03.2018

Norges Råfisklags rundskriv 31/2016:

http://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/RafisklagetDokumenter/Rundskriv/2016_31_dynamiske_minstepriser_torsk.pdf,

Norges Råfisklags rundskriv 4/2017:

<http://www.rafisklaget.no/portal/pls/portal/docs/1/3961796.PDF>

Norges Råfisklags rundskriv 7/2018:

<http://www.rafisklaget.no/portal/pls/portal/docs/1/4443799.PDF>

Gyldige vedtekter med lenker per 1.5.2018 for:

Norges Råfisklag:

http://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/RafisklagetDokumenter/DiverseInformasjon/vedtekter_2017.pdf

Vedtekter Norges Sildesalgslag: <https://www.sildelaget.no/media/172662112/vedtekter-2017-ny.pdf>

Vedtekter for Sunnmøre og Romsdal fiskesalgslag:

<https://surofi.no/media/1043/vedtekter-surofi-vedtatt-12052011.pdf>

Vedtekter Rogaland fiskesalgslag:

<https://www.rogfisk.no/delfi/default.asp?pageID=1&level1=documents.asp&level1t=dokumenter>

Vedtekter Skagerakfisk: <https://www.skagerakfisk.no/media/2233/vedtekter-skagerakfisk-rev-21-april-2017-2.pdf>

Vedtekter Vest-Norges fiskesalgslag: <https://www.vnf.no/media/1046/gjeldende-vedtekter.pdf>

Rettspraksis høyesterett:

Rt. 1965 s. 534

Bøker:

Eivind Smith (1979) Organisasjoner i fiskeriforvaltningen, Oslo, Tanum-Nordli Eivind

Nils Nygaard, Rettsgrunnlag og standpunkt, 2. utgave, Bergen 2004

Torstein Eckhoff, Rettferdighet ved utveksling og fordeling av verdier,

Universitetsforlaget 1971

Jørn K. Rognes (2008) Forhandlinger, Oslo, Universitetsforlaget

William R. Ury mfl. Getting Disputes Resolved. Designing Systems to Cut the Costs of Conflict, San Francisco 1988

Artikler:

Norsk fiskerihistorie, Det store norske leksikon på internett:

https://snl.no/Norsk_fiskerihistorie, lenke kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018.

Norsk fiskerihistorie – teknologisk endring og motorisering: Det store norske leksikon på internett: https://snl.no/Norsk_fiskerihistorie#-Teknologisk_endring_og_motorisering,

lenke kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018

Norges Råfisklags, «Historikk» fra råfisklagets internettside:

<http://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/NR/Omoss/Historikk> - nettartikkel, lenke

kontrollert tilgjengelig pr. 30.04.2018

Store norske leksikon på internett, «Prisdannelse» <https://snl.no/pris>

Audun Maråk, adm. Dir. i havfiskeflåtens organisasjon, «Sjømat Norge retter baker for smed», Fiskeribladet 18.01.2018 <https://fiskeribladet.no/nyheter/?artikkel=57887>

Bjørn Hersoug, Pål Christensen og Bjørn-Petter Finstad, «Råfiskloven - fra kriseløsning til omstridt monopol» NFH, Universitetet i Tromsø

Geir Sogn-Grundvåg og Edgar Henriksen «Markedssvikt på første hånd» Nofima, publisert i økonomisk fiskeriforskning årgang 21 nr. 1 –2011

Svein Kristian Arntzen, artikkel i *Lov og Rett* 2011 om «Fiskesalgslagenes prisfastsettingskompetanse»

Artikkel av Svein Kristian Arntzen «Minsteprisfastsetting på førstehåndsomsetning av villlevende marine ressurser – en sak for jevnbyrdige parter?» *Kritisk juss* 2016 s. 163-176

Store norske leksikon på internett, Definisjon av samfunnsøkonomisk lønnsomhet, <https://snl.no/kostnad-nytte-analyse>

Artikkel på Fiskeridirektoratets hjemmeside publisert 23.11.2017, «Beste resultat noensinne for fiskeflåten <https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Nyheter/2017/1117/Beste-resultat-noensinne-for-fiskeflaaten>

«Råfisklaget, et verktøy for kvalitet og best betalte anvendelse i førstehåndsmarkedet» publisert masteroppgave av Tor-Martin Bensnes Torbergsen, 2016

Øvrig kilde:

Telefon intervju med Willy Gotliebsen, omsetningssjef i Norges Råfisklag 03.04.2018